

**ZÁVEREČNÁ SPRÁVA
Z PRIESKUMU**

GYMERSKÁ Martina
KRŠŠÁKOVÁ Eva
LEVICKÁ Katarína
MAĐAROVÁ Ľubica

© PERSONA 2019

ZÁVEREČNÁ SPRÁVA Z PRIESKUMU

Prieskum o súčasnom stave riešenia sociálnych problémov žiakov škôl
a o potrebe etablovania profesie školského sociálneho pracovníka
v školách a školských zariadeniach

Tento dokument bol vytvorený v rámci projektu „Etablovanie sociálnej práce v školských zariadeniach a zavádzanie programov osobnostno-sociálnej výchovy do škôl“.

Realizácia projektu je možná vďaka finančnej podpore z Európskeho sociálneho fondu, prostredníctvom operačného programu Efektívna verejná správa.

Informácie o OP EVS nájdete na <http://www.reformuj.sk/>.

Európska únia
Európsky sociálny fond

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Realizátorom projektu je občianske združenie PERSONA. Partnerom projektu je Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce.

Prieskum o súčasnom stave riešenia sociálnych problémov žiakov škôl a o potrebe etablovania profesie školského sociálneho pracovníka v školách

Autori:

Mgr. Martina Gymerová

Mgr. Eva Krššáková

Mgr. et Mgr. Katarína Levická, PhD.

Mgr. Ľubica Maďarová

PERSONA, Vrančovičova 29, 841 03 Bratislava, www.ozpersona.sk

Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce, Mokrohájska cesta 3, 841 04 Bratislava, www.socialnapraca.sk

© PERSONA 2019

Obsah

1	ÚVOD DO PROBLEMATIKY REALIZOVANÉHO PRIESKUMU	4
1.1	Výskumný problém	4
1.2	Súčasný stav poznania problému	6
1.3	Teoretické východiská skúmanej problematiky	8
1.3.1	Žiak	8
1.3.2	Žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami	8
1.3.3	Výchovno-vzdelávací proces	8
1.3.4	Sociálny problém	9
1.3.5	Sociálna práca	9
1.3.6	Školská sociálna práca	10
1.3.7	Sociálna prevencia	11
1.3.8	Programy osobnostného rozvoja	12
2	METODOLÓGIA REALIZOVANÉHO PRIESKUMU	15
2.1	Výskumné otázky	15
2.1.1	Hlavná výskumná otázka	15
2.1.2	Čiastkové výskumné otázky	15
2.2	Výskumná stratégia	16
2.3	Výskumná vzorka	16
2.3.1	Objekt výskumu	16
2.3.2	Výber respondentov realizovaného prieskumu	16
2.4	Metódy zberu výskumných dát	17
2.4.1	Výskumný dotazník	17
2.4.2	Validita a reliabilita metód získavania údajov	18
2.5	Metódy analýzy výskumných dát	18
2.6	Zobrazovacie techniky výskumných dát	19
2.7	Priebeh realizovaného prieskumu	19
2.7.1	Časový harmonogram realizovaného prieskumu	19
3	VÝSLEDKY REALIZOVANÉHO PRIESKUMU	20
3.1	Charakteristika respondentov prieskumu	20
3.2	Mapovanie sociálnych problémov žiakov škôl	20
3.3	Spolupráca subjektov podieľajúcich sa na riešení sociálnych problémov žiakov	22
3.4	Začleňovanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami	29
3.5	Prevencia	31
3.6	Potreba profesie školského sociálneho pracovníka na školách	35
4	ZÁVERY PRIESKUMU A NÁVRHY OPATRENÍ	38
4.4	Závery prieskumu	38
4.5	Návrhy opatrení	39
5	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	45
6	PRÍLOHY	45

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY REALIZOVANÉHO PRIESKUMU

1.1 Výskumný problém

V dnešnej spoločnosti dochádza k viacerým zmenám, ktoré zároveň ovplyvňujú rozvoj a smerovanie sociálnej práce. S narastajúcou potrebou pomoci človeku v rovine sociálnych interakcií v rôznych oblastiach jeho života, vzniká potreba rozvoja sociálnej práce v rozličných sférach. Takouto oblasťou je aj prostredie školy a školských zariadení.

Systém školstva a formálne vzdelávanie detí a mládeže prechádzajú obdobne ako iné systémy reformami a sú predmetom politických, odborných i laických diskusií. Škola ako inštitúcia plní primárne vzdelávaciu a výchovnú funkciu. V súčasnej dobe narastá výskyt sociálno-patologických javov a rizikového správania u detí a mladých ľudí a vzdelávacie problémy žiakov sú často spôsobené sociálnymi problémami na pozadí, nepriaznivou sociálnou situáciou v rodine, sociálnym alebo zdravotným znevýhodnením, psychologickými problémami, odlišným kultúrnym zázemím a pod. Učitelia popri zodpovednosti za výchovno-vzdelávací proces musia riešiť čoraz väčší balík sociálnych problémov, napr. dysfunkčné rodiny a s tým spojené problémy týrania a zanedbávania detí, agresivitu detí, chudobu rodín, rôzne druhy látkových aj nelátkových závislostí u detí, ako aj ich rodičov, záškoláctvo, kyberšikanu, detskú prostitúciu, problémy so začleňovaním žiakov so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami, usmerňovanie žiakov v oblasti osobnostno-sociálneho rozvoja a iné. Aj napriek existujúcemu systému celoživotného vzdelávania učiteľov, na mnohé otázky a problémy nemajú odpovede, kompetencie, metodiky, a väčšinou ani čas.

Z množstva odborných zamestnancov, ktorých by mohla mať škola k dispozícii podľa zákona č.317/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (napr. školský psychológ, špeciálny pedagóg, školský logopéd, liečebný pedagóg, sociálny pedagóg), školy mávajú poväčšine iba špeciálneho pedagóga. Možnosť zamestnať odborného zamestnanca ako interného zamestnanca školy je vždy závislá od finančných možností konkrétnej školy a od uváženia a rozhodnutia riaditeľa, či zriaďovateľa konkrétnej školy.

Všetky vyššie spomenuté problémy na školách riešia buď výchovní poradcovia alebo triedni učitelia. Výchovní poradcovia však podľa súčasnej platnej legislatívy (zákon č. 219/2014 Z.z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov) nie sú kompetenčne disponovaní, aby riešili dostatočne odborne a úspešne tieto problémy, ani triedni učitelia, ktorí navyše na to nemajú ani dostatok času. Triedny učiteľ, obzvlášť na 2. stupni ZŠ, nemá dostatok času, aby vzniknutý problém riešil včas a primerane jeho vážnosti, nakoľko niekedy učí vo svojej triede iba 1 hodinu do týždňa a triednické hodiny sú po vyučovaní, kedy sú už žiaci unavení a chceli by byť radšej doma.

Školy často spolupracujú s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, so špeciálno-pedagogickými poradňami, s pedagogicko-psychologickými poradňami. Tieto vykonávajú pre školy diagnostiku, prácu s problémovými žiakmi a tiež preventívne aktivity. Práve tu často nastávajú problémy. Preventívne aktivity by mali byť vykonávané v rámci celého triedneho kolektívu, ale pre administratívu s tým spojenú, nie všetci rodičia žiakov k tomu dajú súhlas a tak sa často stáva, že sa táto aktivita nemôže uskutočniť.

Zároveň v tíme školských odborných zamestnancov chýba odborník, ktorý by svoju pomoc zameriaval na podporu sociálneho fungovania žiakov a efektívne pôsobenie na úrovni sociálneho prostredia – školy, rodiny a komunity. Napriek evidentnej prítomnosti rôznych sociálnych problémov u žiakov škôl, ktoré ovplyvňujú kvalitu ich výchovno-vzdelávacieho procesu, je v súčasných slovenských podmienkach sociálna práca v školstve nerozpoznanou a legislatívne neukotvenou aplikovanou disciplínou sociálnej práce. V zahraničí, naopak, reflektujú meniace sa potreby spoločnosti a služby školskej sociálnej práce sa stali prirodzenou súčasťou škôl v mnohých krajinách v Európe a vo svete.

Školská sociálna práca prispieva k skvalitneniu a zefektívneniu školského systému. Zatiaľ čo učitelia rozvíjajú potenciál žiakov cez odovzdávanie vedomostí a zručností, školskí sociálni pracovníci poskytujú žiakom podporu, aby mali čo najoptimálnejšie podmienky pre učenie, pomáhajú im prekonávať problémy vo vzdelávaní spôsobené sociálnymi problémami, pomáhajú pri začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, vykonávajú prevenciu a tiež pomáhajú deťom v osobnostno-sociálnom rozvoji (učia deti riešiť problémy, rozvíjajú sociálne zručnosti ako komunikačné zručnosti, zručnosti v rozhodovaní) a pod.

Náš prieskum bol sondou do situácie základných a stredných škôl v SR a jeho cieľom bolo zmapovať situáciu v danej problematike a navrhnúť možné opatrenia a odporúčania, ktoré by eliminovali negatívne dôsledky nedostatočne riešených sociálnych problémov žiakov. Hlavnou oblasťou, na ktorú sa zameriava náš prieskum, je **identifikácia sociálnych problémov**, ktoré ovplyvňujú školskú úspešnosť a celkový intelektuálny, emocionálny a osobnostno-sociálny rozvoj žiakov. Naším prieskumom tiež zisťujeme, **ktoré subjekty sú zapojené do riešenia sociálnych problémov** žiakov na školách. Zaujíma nás tiež, **ako hodnotia učitelia a sociálni pracovníci spoluprácu pri riešení sociálnych problémov žiakov medzi sebou navzájom, ako aj spoluprácu s inými subjektmi podieľajúcimi sa na riešení sociálnych problémov** (rodina žiaka, pracovníci centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, pracovníci špeciálno-pedagogických poradní, pedagogicko-psychologických poradní, pracovníci polície a ďalšie). Oblasť hodnotenia spolupráce skúmame z hľadiska rýchlej dostupnosti pomoci a efektivity riešenia sociálnych problémov žiakov.

Prieskum sa zameriava aj na oblasť **začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami** do výchovno-vzdelávacieho procesu v bežných školách, vzhľadom na súčasnú platnú legislatívu (napr. Dohovor o právach ľudí so zdravotným postihnutím), ktorá zaväzuje našu krajinu vytvoriť deťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami podmienky na vzdelávanie, na spoločnom základe s ostatnými deťmi v bežných školách.

Úlohou škôl je tiež pripraviť žiakov na život v zložitom a rýchlo sa meniacom svete a preto je nevyhnutné nachádzať flexibilné modely vzdelávania. Školy musia okrem pôvodného vzdelávacieho kurikula, naučiť deti kreatívnemu a kritickému mysleniu, riešeniu problémov, sociálnym zručnostiam, komunikačným zručnostiam, či zručnostiam v rozhodovaní. Preto jednou z oblastí, na ktoré zameriavame náš prieskum je aj **zmapovanie preventívnych programov a programov osobnostno-sociálneho rozvoja žiakov na školách**.

Rovnako je dôležitou súčasťou nášho prieskumu zmapovanie názorov výskumnej vzorky **na potrebu etablovania profesie školského sociálneho pracovníka na školách**.

1.2 Súčasný stav poznania problému

Ako sme už uviedli, systém školstva a formálne vzdelávanie detí a mládeže prechádzajú podobne ako iné systémy reformami a sú predmetom politických, odborných i laických diskusií. Dôležitým argumentom pre začlenenie sociálnych pracovníkov do multidisciplinárneho tímu pracovníkov v školstve sú údaje o aktuálnych potrebách žiakov a ich rodičov. Všeobecne je možné konštatovať, že pribúda počet žiakov v náročných životných a rodinných situáciách, žiakov so sociálnym znevýhodnením alebo s odlišným kultúrnym zázemím. Samostatným okruhom argumentov je aj téma práv dieťaťa¹, ktorá by nemala byť len deklarovaná, ale aj napĺňaná na úrovni zodpovedajúcej európskemu štandardu.

Pri odstraňovaní bariér vo výchovno-vzdelávacom procese je potrebný komplexný multidisciplinárny prístup pri diagnostike a riešení problému žiaka. Vzdelávacie problémy sú často spôsobené sociálnymi problémami na pozadí, nepriaznivou sociálnou situáciou v rodine, psychologickými problémami. Sprostredkovanie pomoci si vyžaduje koordináciu viacerých intervenujúcich subjektov (triedny učiteľ, rodičia, odborníci). Sociálny pracovník prostredníctvom prípadových konferencií a koordinácie týchto subjektov dokáže zabezpečiť efektívny komplexný prístup zameraný na pomoc pri ochrane dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem podľa medzinárodného Dohovoru o právach dieťaťa.

Vznik školskej sociálnej práce sa datuje od školského roku 1906/1907 v USA a v prvopočiatku bola realizovaná formou tzv. navštevujúcich učiteľov (visiting teachers), ktorí dochádzali za žiakmi zo sociálne slabších rodín, pomáhali s písaním úloh, so zabezpečením stravy a ďalšími potrebnými náležitosťami. Počas desaťročí sa školská sociálna práca vyprofilovala na samostatnú časť sociálnej práce. V súčasnosti sa služby školskej sociálnej práce stali prirodzenou súčasťou školského prostredia vo viac ako 50 krajinách po celom svete (napr. Rakúsko, Nemecko, USA, Kanada, Veľká Británia, Island, Švédsko, Fínsko, Dánsko, Nórsko, Holandsko, Švajčiarsko, Luxembursko, Francúzsko, Austrália, Nový Zéland, Japonsko, Singapur, India, Vietnam, Rusko, Lotyšsko, Litva, Estónsko, Mongolsko, Čína, Argentína, Nigéria, Saudská Arábia, Bahamy, Ghana, Srí Lanka a mnoho ďalších)².

V krajinách, kde je veľká chudoba a rozšírená detská práca, čo má za následok nízke zaradenie detí do školy, je hlavnou úlohou školského sociálneho pracovníka podporiť vzdelávanie pre všetkých a teda podporiť rodiny v tom, aby prihlásili deti do školy, dodržiavali školskú dochádzku a zabezpečili deťom základné potreby ako napr. školské jedlo. V krajinách, kde je vzdelávanie bezplatné, povinné a deťom sa nebráni chodiť do školy kvôli detskej práci, školskí sociálni pracovníci riešia sociálne problémy, ktoré ovplyvňujú vzdelávanie a vytvárajú preventívne programy, ktoré sa dotýkajú mnohých sociálnych a zdravotných problémov, ktoré sa vyskytujú v školskej populácii (zneužívanie detí, šikana a kyberšikana, prostitúcia detí, tehotenstvo teenagerov, zneužívanie návykových látok, diskriminácia všetkého druhu, samovraždy mladých ľudí a pod.).

Školská sociálna práca na Slovensku nemá dlhú históriu. Jej vznik sa datuje od školského roku 2006/2007, keď prví školskí sociálni pracovníci prišli na základné školy v Považskej Bystrici a Trnave, čo bolo presne 100 rokov od jej vzniku v USA. V snahe o rozšírenie školskej sociálnej práce bolo podniknutých niekoľko krokov, osvetových činností a seminárov, ktoré mali motivovať samosprávy, školy, ako aj samotných absolventov sociálnej práce, aby vypracovali projekty na zavedenie školskej sociálnej práce do škôl. V školskom roku 2007/2008 vyhlásilo mesto Nová Dubnica konkurz pre školských sociálnych pracovníkov na školy vo svojom meste a o rok neskôr mesto Trenčín, ktoré sa snažilo pokryť všetky školy v meste.

¹ v zmysle medzinárodného Dohovoru o právach dieťaťa (oznámenie č. 104/1991 Zb.) a Dohovoru o právach ľudí so zdravotným postihnutím (oznámenie 317/2010 Z.z.)

² Hurychová, 2016

Následne v rámci reformy výchovy a vzdelávania bol pripravený a prijatý nový zákon o výchove a vzdelávaní (zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov). V rámci tohto zákona Ministerstvo školstva SR odmietlo uznať pozíciu školského sociálneho pracovníka a zaradilo do zákona nový typ odborného zamestnanca – sociálneho pedagóga. Vzhľadom na už existujúce pozície školských sociálnych pracovníkov bolo kompromisným riešením, že funkciu sociálneho pedagóga dnes môže zastávať aj absolvent sociálnej práce.

Mimo prostredia škôl, sú sociálni pracovníci v rezorte školstva zamestnaní v špeciálnych výchovných zariadeniach (diagnostické centrum, reedukačné centrum) a školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie (centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a centrum špeciálno-pedagogického poradenstva).

V súčasnosti profesia sociálneho pracovníka v školskom systéme nie je stále definovaná, koncepčne spracovaná a legislatívne vymedzená. Medzičasom bol prijatý zákon č. 219/2014 Z.z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej v texte aj „zákon č. 219/2014 Z. z.“), ktorým bola legislatívne sociálna práca zadaná ako „*odborná činnosť vykonávaná sociálnym pracovníkom alebo asistentom sociálnej práce na účel ustanovený osobitným predpisom*“ (viď § 2, ods.1 zákona č. 219/2014 Z.z.). Tiež bol legislatívne zadaný aj kvalifikačný predpoklad na výkon odbornej činnosti, ktorá spadá pod kompetenciu sociálneho pracovníka. Je ním získané vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v študijnom odbore sociálna práca. Ďalej bol zadaný kvalifikačný predpoklad na výkon odbornej činnosti, ktorá spadá pod kompetenciu asistenta sociálnej práce, ktorým je získané vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa v študijnom odbore sociálna práca (viď § 5, ods.1 zákona č. 219/2014 Z. z.).

Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov definuje v § 6 odsek (2) písm. b) pracovné činnosti odborných zamestnancov nasledovne: *poskytovanie kariérového poradenstva, sociálneho poradenstva a prevencie vo výchove a vzdelávaní a ostatné činnosti s tým súvisiace*. Vzhľadom na deklarované poskytovanie sociálneho poradenstva chýba v § 23 pri vymenovaní odborných zamestnancov odborník, ktorý by bol kompetentný sociálne poradenstvo v školách a školských zariadeniach poskytovať. Takýmto odborným zamestnancom je sociálny pracovník.

Rovnako zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní, ktorý upravuje školské zariadenia výchovného poradenstva a prevencie, uvádza medzi činnosťami poskytovanými v rámci poradenstva aj sociálnu činnosť (napríklad poskytovanie sociálneho poradenstva, či socioterapie). Táto je realizovaná pedagogickými a odbornými zamestnancami, medzi ktorých podľa platnej legislatívy sociálny pracovník nepatrí. Sumarizujúc teda môžeme konštatovať, že o sociálnej práci v rezorte školstva je možné uvažovať nasledovne:

- 1) sociálna práca je realizovaná inými odborníkmi ako sociálnymi pracovníkmi
 - priamo v škole, pričom túto činnosť vykonávajú rôzni odborní zamestnanci školy (výchovný poradca, koordinátor prevencie, sociálny pedagóg, príp. iní odborní zamestnanci školy), ktorých priamy nadriadený je riaditeľ školy. Títo spolupracujú navzájom, s pedagogickými zamestnancami, ako aj s rodičmi a inými subjektmi zapojenými do riešenia sociálnych problémov žiakov,
 - mimo prostredia školy, pričom ju vykonávajú odborníci (psychológ, logopéd, špeciálny pedagóg...) – zamestnanci školských poradenských zariadení,
- 2) sociálna práca je realizovaná sociálnymi pracovníkmi – zamestnancami rezortu školstva
 - v špeciálnych výchovných zariadeniach (diagnostické centrum, reedukačné centrum),
 - v školských zariadeniach výchovného poradenstva a prevencie (centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a centrum špeciálno-pedagogického poradenstva).

1.3 Teoretické východiská skúmanej problematiky

V tejto časti si zdefiniujeme základné teoretické východiská nášho realizovaného prieskumu. Vymedzíme si, ako v našej práci používame termíny žiak, žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, výchovno-vzdelávací proces, sociálny problém, sociálna práca, školská sociálna práca, školský sociálny pracovník, preventívne programy, programy osobnostno-sociálneho rozvoja.

1.3.1 Žiak

Pod pojmom žiak rozumieme fyzickú osobu, ktorá sa zúčastňuje na výchovno-vzdelávacom procese v základnej škole, strednej škole, v škole pre deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a v základnej umeleckej škole v zmysle § 2, písm. c) zákona č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj „školský zákon“).

1.3.2 Žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Pod pojmom žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami rozumieme žiaka, ktorému zariadenie výchovného poradenstva a prevencie diagnostikovalo špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby (ďalej aj „ŠVVP“), okrem detí umiestnených do špeciálnych výchovných zariadení (diagnostické centrum, reedukačné centrum, liečebno-výchovné sanatórium) na základe rozhodnutia súdu, v zmysle § 2 školského zákona. Špeciálna výchovno-vzdelávacia potreba je podľa § 2 školského zákona definovaná ako požiadavka na úpravu podmienok, obsahu, foriem, metód a prístupov vo výchove a vzdelávaní pre žiaka, ktorá vyplýva z jeho zdravotného znevýhodnenia alebo jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, a uplatnenie ktorej je nevyhnutné na rozvoj schopností alebo osobnosti žiaka, na dosiahnutie primeraného stupňa vzdelania a primeraného začlenenia do spoločnosti.

Žiakom so ŠVVP tak môže byť

1. žiak so zdravotným znevýhodnením;
2. žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia;
3. žiak s nadaním.

1.3.3 Výchovno-vzdelávací proces

Výchovno-vzdelávacím procesom (ďalej aj „vzdelávanie“) rozumieme pedagogický proces, v ktorom si žiak osvojuje poznatky a činnosti, nadobúda vedomosti a zručnosti, rozvíja telesné a duševné schopnosti a záujmy. Je to dlhodobá a nepretržitá inštitucionalizovaná vyučovacia činnosť učiteľov, lektorov, ale aj proces socializácie a utvárania osobnosti.

Rozlišujeme:

- a) *Formálne vzdelávanie* – systém aktivít uskutočňovaných v školách alebo v odborných vzdelávacích zariadeniach. Je zaisťované alebo podporované štátom, vekovo odstupňované od základného po vysokoškolské vzdelávanie, zakončenie formálneho stupňa vzdelávania je potvrdené dokladom o absolvovaní. Patrí tu tradičné vzdelávanie uskutočňované v škole, diaľkové štúdium na stredných a vysokých školách, dištančné vzdelávanie sprostredkované informačno-komunikačnými prostriedkami na základe pripravených programov.
- b) *Informálne vzdelávanie* – jedná o učenie vyplývajúce z každodenného kontaktu a skúseností s rodinou, pracovným kolektívom, priateľmi, vznikajúcimi vrstovníckymi skupinami detí a mládeže, médiami a vplyvmi ďalších činiteľov, ktoré pôsobia v blízkych životných prostrediach. Môže prebiehať cielene, obvykle je však toto pôsobenie nezámerné, neorganizované, nesystematické a nekoordinované.
- c) *Neformálne vzdelávanie* – cielená a štruktúrovaná aktivita mimo formálny výchovný systém (napr. činnosť v záujmovom krúžku, umeleckom súbore alebo športovom klube a pod.). Spravidla neprebíha v škole alebo v odbornom vzdelávacom zariadení a nebýva zakončené udelením

osvedčenia. Hlavným rozdielom medzi výchovou informálnou a neformálnou je skutočnosť, že informálna výchova je viac či menej daná postavením dieťaťa a mladého človeka v spoločnosti a neuskutočňuje sa z jeho rozhodnutia. Neformálna výchova od dieťaťa a mladého človeka naopak vychádza (vychádza zo záujmov alebo potrieb dieťaťa resp. mladého človeka) a realizuje sa prostredníctvom jeho dobrovoľnej aktivity.

1.3.4 Sociálny problém

Sociálny problém je situácia, ktorú vníma ten, kto sa v nej ocitol ako náročnú, ťažko zvládnuteľnú až neriešiteľnú. Vzniká vtedy, keď jednotlivec, rodina, skupina, alebo komunita nemôže naplňať spoločnosťou akceptované potreby (bývanie, stravovanie, vzdelávanie, zamestnanie a pod.).

Sociálne problémy žiakov v školstve môžu byť:

- *osobné problémy* (problémy fyzického, duševného zdravia, poruchy správania, delikventné správanie, páchanie trestnej činnosti, obeť trstenej činnosti, zneužívanie drog, rizikové sexuálne správanie, teen tehotenstvo...);
- *rodinné problémy* (domáce násilie, týranie, zneužívanie, zanedbávanie detí, opustené deti, chudoba, nezamestnanosť rodičov, rozvod, bezdomovstvo, rodičia vo/po výkone trestu odňatia slobody, rodičia s obmedzenou schopnosťou samostatne fungovať a rôzne rodinné traumy...);
- *systémové školské problémy* (záškoláctvo, predčasne ukončená školská dochádzka, šikana, kyberšikana);
- *problémy na úrovni komunity, spoločnosti* (násilie, zločin, rozpadajúce sa štvrte, nedostatok komunitných služieb, rasizmus a chudoba, utečenci, migranti, ľudia odlišnej kultúrnej príslušnosti...).

Sociálna práca je vo svojej podstate spoločenskou odpoveďou na sociálne problémy v spoločnosti.

1.3.5 Sociálna práca

Sociálna práca je „na praxi založená profesia a vedecká disciplína, ktorá podporuje sociálnu zmenu a rozvoj, sociálnu súdržnosť, posilnenie a oslobodenie ľudí. Hlavnými princípmi sociálnej práce sú: sociálna spravodlivosť, dodržiavanie ľudských práv, kolektívna zodpovednosť a rešpekt k rozmanitosti. Sociálna práca zapája ľudí a štruktúry do riešenia životných výziev a zvyšovania kvality ich života, opierajúc sa o teórie sociálnej práce, sociálnych a humanitných vied, ako aj o znalosti domáceho prostredia.“³

Profesionálna sociálna práca ako taká je pomerne nová záležitosť a môžeme ju vnímať ako produkt modernizácie spoločnosti. Až do 19. storočia sa sociálna pomoc poskytovala prostredníctvom rodiny, susedstva, obce a cirkvi. Modernizáciou a industrializáciou sa zmenil charakter sociálnych vzťahov, vznikli nové sociálne problémy a riziká (pokles solidarity a rodinnej súdržnosti, nezamestnanosť a zlé sociálne podmienky v preplnených mestách, kriminalita). Spoločnosť na tieto zmeny reagovala vytvorením rôznych inštitúcií sociálnej práce, ktoré mali racionalizovať riešenie sociálnych problémov.

³ Globálna definícia profesie sociálnej práce, ktorá bola schválená Valným zhromaždením Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (www.ifsw.org) a Valným zhromaždením Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (<http://www.iassw-aiets.org/>) v júli 2014. Jej znenie v anglickom jazyku je nasledovné: „Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing.“

V tomto období sa začalo osamostatňovať aj obdobie adolescencie a mladí ľudia získavali nové pozície. Migrácia, oddelenie pracovného a rodinného života, či zavedenie všeobecného školstva postupne oddeľovali svet dospelých od sveta detí a adolescentov. Výchova a vzdelávanie sa začali chápať primárne ako príprava na povolanie, postupne prestávala byť potrebná detská práca a práca adolescentov, čím získali mladí ľudia dostatok voľného času. To spolu s rozvojom médií vytvorilo špecifickú kultúru mladých s ich vlastnými hodnotami a obdobie adolescencie sa oddelilo ako relatívne samostatná fáza v životnom cykle.

Vyčlenenie dospievania ako samostatnej vývojovej etapy a vysoká tolerancia k tejto skupine však môže viesť k rôznym problémom. Dospievajúcim totiž neprislúchajú práva dospelých, sú finančne zabezpečovaní rodičmi, ale už nie sú pod ich priamym dohľadom a ich jedinou spoločensky uznávanou činnosťou je vzdelávanie. Tento „blahobyť“ však môže viesť k pocitu nudy a nedostatku zmyslu, na ktorý dospievajúci môže reagovať patologickým správaním.

Sociálna práca je vždy reakciou na sociálny problém, ktorého dôležitosť si spoločnosť uvedomuje a rozhodne sa ho riešiť. Preto, keď problémy s deťmi a mládežou začali narastať a s tým aj potreba určitého výchovného pôsobenia, zrodila sa sociálna práca s mládežou a neskôr aj školská sociálna práca.

1.3.6 Školská sociálna práca

Školská sociálna práca je špecializovaná oblasť sociálnej práce, je jednou z oblastí pôsobnosti profesie sociálneho pracovníka. Je vymedzená ako špecifická oblasť praxe sociálnej práce, ktorá je zameraná najmä na podporu prepojenia rodiny, školy a komunity, pomoc mladým ľuďom kultivovať ich potenciál a dosiahnuť zdravý osobný rast, vytvorenie harmonických vzťahov a školskej klímy, v ktorej by mohli maximálne využiť príležitosti na učenie sa, rast a rozvoj.

Školská sociálna práca veľmi významne prispieva k skvalitneniu a zefektívneniu školského systému. Zatiaľ čo učitelia rozvíjajú potenciál žiakov cez odovzdávanie vedomostí a zručností, školskí sociálni pracovníci poskytujú žiakom podporu, aby mali čo najoptimálnejšie podmienky pre učenie.

Pri odstraňovaní bariér vo výchovno-vzdelávacom procese je potrebný komplexný multidisciplinárny prístup pri diagnostike problému žiaka. Problémy vo vzdelávaní sú často podmienené sociálnymi problémami na pozadí, nepriaznivou sociálnou situáciou v rodine, psychologickými problémami a pod. Sprostredkovanie pomoci si vyžaduje koordináciu viacerých intervenujúcich subjektov (triedny učiteľ, rodičia, odborníci). Školský sociálny pracovník prostredníctvom prípadových konferencií a koordinácie týchto subjektov dokáže zabezpečiť efektívny a komplexný prístup zameraný na pomoc pri ochrane dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem podľa medzinárodného Dohovoru o právach dieťaťa, k dodržiavaniu ktorého je zaviazaný každý.

Školskí sociálni pracovníci pôsobia ako sprostredkovatelia a koordinátori odbornej pomoci, pričom zároveň naplňajú potrebu žiaka porozumieť súvisiacim informáciám, ktorým žiak nerozumie. Prostredníctvom jedinečnej perspektívy nazerania na človeka ako súčasť širšieho prostredia tak plní sociálny pracovník v školstve nasledujúce hlavné úlohy:

- poskytuje žiakom krízovú intervenciu, sociálne poradenstvo a podporu zameranú na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie;
- poskytuje sociálne poradenstvo zákonným zástupcom žiakov, pedagogickým zamestnancom a odborným zamestnancom;
- pri sprostredkovaní odbornej pomoci žiakovi vykonáva sieťovanie a koordinuje činnosť medzi pedagogickými a odbornými zamestnancami, rodičmi, sociálnymi pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, organizáciami v miestnej komunite a ďalšími subjektmi podieľajúcimi sa na riešení sociálnych problémov žiakov;

- ochraňuje a presadzuje právom chránené záujmy dieťaťa, najmä právo na vzdelávanie, ktoré rešpektuje dôstojnosť, hodnotu a jedinečnosť každého žiaka a zabezpečuje rovnosť šancí v prístupe ku vzdelávaniu pre všetkých žiakov, čím podporuje vytváranie inkluzívneho vzdelávacieho systému;
- vykonáva prevenciu v oblasti sociálno-patologických javov v školstve, rozvíja a realizuje preventívne programy zamerané na prevenciu a elimináciu rizikového správania žiakov a tiež prevenciu a elimináciu sociálno-patologických javov, ktoré ich ohrozujú;
- organizuje výkon supervízie pedagogických a odborných zamestnancov, vykonáva osvetovú činnosť, organizuje celoživotné vzdelávanie a programy zamerané na rozvoj kompetencií a budovania kapacít s cieľom podpory školskej úspešnosti žiakov a kreovania pozitívnej školskej klímy.

Uvedené ťažiskové úlohy školského sociálneho pracovníka úzko súvisia so súčasným prudkým nárastom rizikového správania detí a mladých ľudí a výskytom sociálno-patologických javov, ktoré ich ohrozujú, ako aj s potrebou vytvárania inkluzívnych vzdelávacích systémov, senzitívnych vo vzťahu k aktuálnym potrebám žiakov.

Cieľom školskej sociálnej práce je prispievať k zlepšovaniu kvality života prostredníctvom spoluvytvárania prostredia na učenie sa a vzdelávanie, v ktorom môžu žiaci získať potrebné kompetencie, schopnosť riešiť problémy, adaptovať sa na zmeny, robiť rozhodnutia a prevziať zodpovednosť za ďalšie vzdelávanie (Allen Meares 2004).

Školská sociálna práca ako pomáhajúca profesia má na pôde školy svoje nenahraditeľné miesto, a to z hľadiska pomoci žiakom, ich rodinám, ale aj učiteľom a ostatným zamestnancom školy.

1.3.7 Sociálna prevencia

Sociálnu prevenciu môžeme definovať ako ucelený systém opatrení, ktorých cieľom je predísť, prípadne minimalizovať sociálne zlyhanie, a to hlavne také, ktoré je v rozpore so základnými spoločenskými hodnotami (ako je kriminalita, toxikománia, rasizmus, násilie...). Prevencia slúži na ochranu spoločnosti, ale aj samotného jedinca.

Prevencia sa zvykne deliť na primárnu, sekundárnu a terciárnu prevenciu⁴. V našom prieskume sa zaoberáme predovšetkým primárnou prevenciou, ktorá je dôležitou súčasťou sociálnej práce na školách.

1.3.7.a Primárna prevencia

Primárna prevencia sa zameriava predovšetkým na zdravé fungovanie spoločnosti. Orientuje sa na populáciu ešte nezasiahnutú sociálnym problémom (patologickým javom), na ktorý sa zameriava. Hlavným cieľom primárnej prevencie je zamedziť prvému kontaktu s patologickým javom, prípadne ho aspoň maximálne oddialiť. V rámci nej sa snažíme odstraňovať faktory, ktoré sa podieľajú na vzniku individuálnej a sociálnej patológie. Pokúšame sa predchádzať jej vzniku, potlačiť ju v jej zárodku, nedať jej príležitosť.

Primárnu prevenciu delíme na:

- nešpecifickú – ktorá sa zameriava na posilňovanie osobnosti, rozvoj sociálnych zručností a podporu zdravého životného štýlu. Funkciu nešpecifickej primárnej prevencie spĺňa v podstate celá osobnostná a sociálna výchova;
- špecifickú – ktorá sa zameriava priamo na danú problémovú sociálno-patologickú oblasť.

⁴ Svetová zdravotnícka organizácia /WHO/

Primárnu prevenciu ďalej môžeme deliť na:

- všeobecnú: zameriava sa na väčšinu žiakov bez zvláštneho delenia podľa rizikovosti (tzv. programy pre všetkých, prípadne tých, ktorí sa chcú zúčastniť);
- selektívnu: zacielená na určitú špecifickú (ohrozenú) skupinu populácie, kde sú vo zvýšenej miere zastúpené rizikové faktory (napr. problémové triedy, športové družstvá a pod.);
- indikovanú: zameraná priamo na jedincov, u ktorých sme vyhodnotili, že majú väčšie predispozície k rizikovému správaniu. V zásade zodpovedá „včasnej“ intervencii, nachádza sa už na hranici sekundárnej prevencie.

1.3.7.b Sekundárna prevencia

Hlavným cieľom sekundárnej prevencie je zamedziť rozvoju patologických javov, ktoré sa už vyskytli. Niekedy sa obsahovo môže prekrývať s krízovou intervenciou. Sekundárna prevencia sa najčastejšie zameriava na prácu s ohrozenými cieľovými skupinami v ich prostredí. Orientuje sa na pomoc jedincom a skupinám, ktoré sú ohrozené sociálno-patologickými javmi (mládež s problémovým správaním, mladí experimentujúci s drogami, deti s nariadenou ústavnou výchovou a uloženou ochrannou výchovou, ľudia bez prístrešia a pod.).

Sociálny pracovník aktívne vyhľadáva klientov v teréne, motivuje ich k návšteve špecialistov, minimalizuje ich ohrozenie. Tento druh prevencie však nemá väčšie úspechy, pokiaľ „klienti“ nezačnú vnímať svoju situáciu ako „problémovú“. Sekundárna prevencia využíva rozličné liečebné aktivity, psychoterapiu a najrôznejšie poradenské služby. V rámci nej sa prevádzkujú rôzne liečebné a poradenské centrá, realizujú programy harm reduction a pod.

1.3.7.c Terciárna prevencia

Terciárna prevencia sa aplikuje, keď už určitý patologický jav nastal. Jej cieľom je predchádzať zhoršovaniu, prehlbovaniu a opakovaniu patologických foriem správania jednotlivcov a skupín (ľudia s drogovou závislosťou, páchatelia trestnej činnosti, osobitne recidivisti, suicidálni klienti, deti s poruchami správania závažného charakteru). Terciárna prevencia sa snaží znižovať riziká, ktoré plynú zo sociálno-patologických javov a zlepšovať kvalitu života klientov (znižovať sociálne, zdravotné a osobnostné dôsledky pôsobenia sociálno-patologických javov). Nadväzuje na iné formy pomoci sociálnym klientom. Svoje uplatnenie má najčastejšie v oblasti podpory a pomoci pri resocializácii sociálneho klienta či „sociálnej rehabilitácii“⁵, aby sa minimalizovala možnosť recidívy a u klienta sa fixovali nové návyky, postoj a životné scenáre.

1.3.8 Programy osobnostného rozvoja

Osobnostno-sociálny rozvoj sa zameriava na rozvoj kľúčových životných kompetencií. Jeho cieľom je nadobúdanie praktických životných kompetencií a podpora jedinca pri hľadaní vlastnej cesty k spokojnému životu a kvalitným medziľudským vzťahom. Špecifikom osobnostno-sociálneho rozvoja je, že predmetom učenia je samotný žiak, jeho osobnosť a jeho vzťahy s ľuďmi.

Rozvoj v osobnostnej, sociálnej, morálnej aj duchovnej oblasti má pomáhať viesť zdravý a zodpovedný život a poskytovať príležitosť premýšľať o svojich skúsenostiach a vlastnom rozvoji. Cieľom je rozvíjať sebaúctu, sebadôveru a schopnosť preberať zodpovednosť za svoje správanie v rôznych životných situáciách. Dieťa sa učí rozumieť hodnote medziľudských vzťahov a rešpektovať názory, potreby a práva ostatných.

⁵ podľa zákona č. 448/2008 Z. z. § 21 o sociálnych službách je sociálna rehabilitácia odborná činnosť na podporu samostatnosti, nezávislosti, sebestačnosti fyzickej osoby rozvojom a nácvikom zručností alebo aktivizovaním schopností a posilňovaním návykov pri sebaobslužbe, pri úkonoch starostlivosti o domácnosť a pri základných sociálnych aktivitách s maximálnym využitím prirodzených zdrojov v rodine a komunite.

Osobnostno-sociálny rozvoj tak smeruje k rozvoju osobnostných, individuálnych predpokladov každého človeka pre život so sebou samým i s druhými ľuďmi v aktuálnom spoločenskom kontexte, k rozvoju sociálnych zručností pre život s druhými ľuďmi a k rozvoju etických predpokladov pre život v spoločenstve a na tomto svete vôbec.

Tematických možností zamerania osobnostno-sociálneho rozvoja je veľmi veľa, preto je dobré zdefinovať si prioritné ciele a na ne sa zamerať.

Medzi konkrétne ciele v oblasti osobnostného rozvoja patria:

- rozvoj schopností poznávania – nácvik zmyslového vnímania, pozornosti a sústredenia; nácvik schopnosti zapamätania, riešenia problémov; schopnosť plánovať svoje učenie a používať k tomu efektívne postupy;
- sebazpoznávanie a sebauvedomenie – ja ako zdroj informácií o sebe; druhí ako zdroj informácií o mne; moje telo, moja psychika (temperament, postoje, hodnoty); čo o sebe viem a čo nie; ako sa premieta moje ja v mojom správaní; môj vzťah k sebe samému; moje vzťahy k druhým ľuďom; zdravé a vyrovnané sebauvedomenie;
- sebaregulácia a sebaorganizácia – cvičenie sebakontroly, sebaovládania, regulácia vlastného správania a prežívania, vôle; organizácia vlastného času, plánovanie učenia a samoštúdia; stanovovanie osobných cieľov a krokov k ich dosiahnutiu;
- psychohygiena – schopnosti pre pozitívne naladenie mysle a dobrý vzťah k sebe samému; sociálne zručnosti pomáhajúce predchádzať stresu v medziľudských vzťahoch; dobrá organizácia času; schopnosti zvládania stresových situácií (rozumové spracovanie problému, uvoľnenie/relaxácia, efektívna komunikácia atď.); hľadanie pomoci pri ťažkostiach;
- kreativita – nácvik rozvoja základných rysov kreativity (pružnosť nápadov, originalita, schopnosť vidieť veci inak, citlivosť, schopnosť premieňať nápady v činy), tvorivosť v medziľudských vzťahoch.

Medzi konkrétne ciele v oblasti sociálneho rozvoja patria:

- poznávanie ľudí – vzájomné poznávanie sa v skupine (napr. skautskej družine); ohľaduplné zaobchádzanie s informáciami o druhých a od druhých, rozvoj pozornosti voči odlišnostiam a hľadanie výhod v odlišnostiach; chyby pri poznávaní ľudí;
- medziľudské vzťahy – starostlivosť o dobré vzťahy; správanie podporujúce dobré vzťahy, schopnosť prežívať s druhými situácie blízkosti, dôvery a zdieľania, empatia a pohľad na svet očami druhého, rešpektovanie, podpora, pomoc; ľudské práva ako regulatív vzťahov; vzťahy v skupine; prejavovanie rešpektu voči opačnému pohlaviu;
- komunikácia – schopnosť rozlišovať prejavy rešpektujúcej a nerešpektujúcej komunikácie; schopnosť kultivovane prejavovať a presadzovať svoje názory, potreby a práva; nácvik empatického a aktívneho počúvania; nácvik verbálnej komunikácie (technika reči, výraz reči), nácvik a vedomé používanie neverbálnej komunikácie (reč tela, reč predmetov, prostredia, skutkov ai.); nácvik vedenia dialógu, jeho pravidiel; komunikácia v rôznych situáciách (komunikačné štýly); obranné komunikačné zručnosti proti agresii a manipulácii, schopnosť pútavo prezentovať; schopnosť viesť a prispievať do skupinovej diskusie;
- kooperácia a kompetícia – rozvoj individuálnych zručností pre kooperáciu (sebaregulácia v situácii nesúhlasu, odporu a pod., schopnosť odstúpiť od vlastného nápadu, schopnosť nadväzovať na druhých a rozvíjať vlastnú líniu ich myšlienky a pod.); rozvoj sociálnych zručností pre kooperáciu (jasná a rešpektujúca komunikácia, riešenie konfliktov, podriaďovanie sa, vedenie a organizovanie práce skupiny); rozvoj individuálnych a sociálnych zručností pre etické zvládanie situácií súťaže, konkurencie.

Medzi konkrétne ciele v oblasti morálneho rozvoja patria:

- riešenie problémov a rozhodovacie zručnosti – nácvik kladného postoja k riešeniu problémov (prijímanie problémov ako výziev), nácvik efektívnych techník pre riešenie problémov a rozhodovanie, problémy pri sebaregulácii, v medziľudských vzťahoch, učebné problémy;
- hodnoty, postoje, praktická etika – analýza vlastných i cudzích postojov, hodnôt a ich prejavov v správaní ľudí; odmietanie prejavov násilia, závislosti; vedenie k zodpovednosti, spoľahlivosti, spravodlivosti, rešpektu atď.; uvedomovanie si reálnych problémov, na ktorých riešenie má dieťa dosah; pomáhajúce a prosociálne správanie; zručnosti v rozhodovaní v eticky náročných situáciách všedného dňa.

Medzi konkrétne ciele v oblasti duchovného rozvoja patria:

- otváranie duchovnej dimenzie človeka – hľadanie duchovnej podstaty človeka, hľadanie odpovedí na otázky o zmysle života, zamýšľanie sa nad svojim poslaním vo svete, zamýšľanie sa nad životom a smrťou, transcendentnosťou bytia a i.

2 METODOLÓGIA REALIZOVANÉHO PRIESKUMU

V tejto časti sa zameriavame na konkretizáciu dôležitých častí metodológie nášho prieskumu, ktoré sme si stanovili ešte pred samotným vstupom do terénu. Zdefinovali sme si konceptuálny rámec pre náš prieskum, ciele a výskumné otázky, popísali sme zvolenú výskumnú stratégiu, metódy zberu a analýzy dát, stanovili výskumnú vzorku. Všetky tieto kroky prispeli k tomu, aby bol náš prieskum vedený ucelene, cielene a aby bol zasadený do určitého rámca, ktorý nám poslužil k ľahšej čitateľnosti, popisu a interpretácii získaných dát.

2.1 Výskumné otázky

Gavora⁶ sa k problematike vedeckého výskumu vyjadruje nasledovne: „Výskum je systematický spôsob riešenia problémov, ktorým sa rozširujú hranice vedomostí ľudstva. Výskumom sa potvrdzujú alebo vyvracajú doterajšie poznatky, alebo sa získavajú poznatky nové.“ V rámci nášho výskumu sme odpovedali na otázky, na ktoré neodpovedajú teoretické východiská našej práce. Našou snahou je prispieť k vytvoreniu efektívneho a komplexného systému ochrany dieťaťa, ktorý je nevyhnutný pre jeho blaho a ktorý rešpektuje jeho najlepší záujem podľa medzinárodného Dohovoru o právach dieťaťa.

2.1.1 Hlavná výskumná otázka

Cieľom nášho výskumu bolo nájsť odpoveď na hlavnú otázku: *Ako je vnímaná potreba zaradiť profesiu sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve?*

Hlavná výskumná otázka je koncipovaná tak, aby vytvorila dostatočný priestor pre získanie výskumných dát prostredníctvom plánovaných výskumných metód od jednotlivých respondentov prieskumu.

2.1.2 Čiastkové výskumné otázky

Hlavnú výskumnú otázku ďalej rozčleňujeme na otázky čiastkové, vzťahujúce sa k vymedzeniu sociálnych problémov žiakov škôl, k identifikovaniu zdrojov podpory pri riešení sociálnych problémov žiakov škôl, ako aj k hodnoteniu riešenia sociálnych problémov subjektmi zapojenými do riešenia problémov. Medzi čiastkové výskumné otázky sme zaradili aj oblasť začleňovania žiakov so ŠVVP do bežných škôl, ako respondenti vnímajú potrebnú podporu v tejto oblasti. Čiastkové výskumné otázky tiež identifikujú zdroje podpory pri implementácii preventívnych programov a programov osobnostno-sociálneho rozvoja žiakov. Na základe týchto čiastkových okruhov budeme hľadať odpoveď na hlavnú výskumnú otázku.

- *Sociálne problémy žiakov* – S akými sociálnymi problémami žiakov sa zamestnanci škôl stretávajú?
- *Zdroje podpory pri riešení sociálnych problémov* – Kto rieši sociálne problémy žiakov na školách?
- *Hodnotenie spôsobov riešenia sociálnych problémov* – Sú riešenia sociálnych problémov žiakov škôl efektívne a vedú k eliminácii alebo k vyriešeniu problému?
- *Začleňovanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu* – V ktorých oblastiach vnímajú zainteresované subjekty potrebu podpory pri začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu?
- *Preventívne programy a programy osobnostno-sociálneho rozvoja* – Realizujú školy pravidelné preventívne programy a programy osobnostno-sociálneho rozvoja pre svojich žiakov?
- *Zaradenie profesie sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve* – V ktorých oblastiach by uvítali zamestnanci škôl pomoc pri riešení sociálnych problémov?
- *Názory sociálnych pracovníkov na súčasný stav riešenia sociálnych problémov žiakov škôl a na potrebu etablovania profesie školského sociálneho pracovníka v školách* – Ako vnímajú sociálni pracovníci pôsobiaci v oblasti školskej sociálnej práce a v oblasti sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately súčasný stav spojený s riešením sociálnych problémov žiakov na školách?

⁶ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výskumu. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6, str. 11

Ťažisko nášho prieskumu spočíva v empirických dátach o aktuálnom stave a riešeníach sociálnych problémov žiakov škôl. Výstupom prieskumu je zhodnotenie aktuálneho stavu skúmanej problematiky a sformulované návrhy opatrení a riešení daného stavu.

2.2 Výskumná stratégia

Vychádzajúc z cieľa prieskumu, ako aj formulovaných výskumných otázok, sme sa rozhodli pre kvantitatívnu výskumnú stratégiu, ktorá najlepšie zodpovedá ich povahe. Kvantitatívny výskum nám umožnil osloviť väčšie množstvo respondentov, zachovať si odstup od skúmaných objektov a tým zvýšiť objektivitu nášho prieskumu. Kvantitatívna výskumná stratégia taktiež umožňuje zovšeobecniť získané výsledky.

2.3 Výskumná vzorka

Náš prieskum bol zameraný na skúmanie interpretácií daného javu zainteresovanými osobami. Problematiku potreby zaradenia profesie sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve sme v našom prieskume skúmali prostredníctvom reflexie tohto javu sociálnymi pracovníkmi, a pedagogickými a odbornými zamestnancami základných a stredných škôl.

2.3.1 Objekt výskumu

Prvú skupinu respondentov nášho prieskumu tvorili pedagogickí a odborní zamestnanci základných a stredných škôl. Do prieskumu sa zapojilo 47 respondentov. Títo spĺňali tieto stanovené kritériá:

- ✓ súčasné alebo predchádzajúce skúsenosti v práci pedagogického zamerania na základných a stredných školách rôznych zriaďovateľov (štátne, cirkevné, súkromné);
- ✓ pôsobnosť na území SR.

Druhú skupinu respondentov nášho prieskumu tvorili sociálni pracovníci. Do prieskumu sa zapojilo 33 respondentov. Títo spĺňali tieto stanovené kritériá:

- ✓ súčasné alebo predchádzajúce skúsenosti z oblasti školskej sociálnej práce alebo v oblasti sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej aj „SPOD a SK“);
- ✓ stupeň vzdelania zodpovedajúci ukončenému minimálne II. stupňu vysokoškolského vzdelania v študijnom odbore sociálna práca;
- ✓ pôsobnosť na území SR.

2.3.2 Výber respondentov realizovaného prieskumu

Respondentov prieskumu sme oslovili prostredníctvom mailovej komunikácie a facebooku. Pri rozposielaní mailov s informáciou o možnosti zapojenia sa do nášho prieskumu sme využili kontakty našej organizácie a kontakty partnerských organizácií, ktoré sme získali počas svojej práce. Tiež sme požiadali príjemcov mailu o jeho rozposlanie medzi svojich známých, ktorí spĺňajú požadované kritéria. Týmto spôsobom sme sa snažili zabezpečiť cielenosť oslovenia konkrétnych respondentov.

Výber výskumného súboru sa tak uskutočnil za pomoci metódy tzv. „výberu súboru samovýberom“. Metóda samovýberu⁷ je založená na princípe dobrovoľnosti, respektíve aktívneho prejavu záujmu zapojiť sa do prieskumu. Nejedná sa teda len o obyčajný súhlas s účasťou v prieskume, ktorý je všeobecnou etickou podmienkou pre akýkoľvek prieskum. Ide o metódu, kedy sa potenciálnym účastníkom prieskumu ponúkne možnosť zapojiť sa a je voľbou oslovených, či tak urobia alebo nie.

⁷ Vid' Ferjenčík, 2000; Miovský, 2006

Prípadné skreslenia výsledkov prieskumu sme eliminovali profesionálnym prístupom – spracovaním prieskumných dotazníkov do užívateľsky priateľskej formy dostupnej na internete, prísľubom o dodržiavaní etických zásad výskumného procesu a možnosti zaslania výsledkov prieskumu, v prípade záujmu o tento benefit.

2.4 Metódy zberu výskumných dát

V rámci kvantitatívnej výskumnej stratégie sme sa rozhodli použiť na zber dát dotazník, ktorý nám umožnil efektívny, časovo a ekonomicky nenáročný zber dát. Dotazník bol distribuovaný väčšiemu množstvu respondentov. Jeho administrácia, vyplnenie ale aj spracovanie je však menej náročné v porovnaní s inými technikami zberu dát.

2.4.1 Výskumný dotazník

V rámci nášho prieskumu sme použili dotazníky, špeciálne zostavené pre tento prieskum. Dotazník je komunikatívna metóda získavania primárnych informácií, v našom prípade o aktuálnych otázkach a problémoch v oblasti výskytu sociálnych problémov na školách a možnostiach ich riešenia, ako ich vnímajú pedagogickí a odborní zamestnanci škôl a sociálni pracovníci na základe svojich skúseností z každodennej praxe.

Výskumné otázky, ktoré vychádzajú z teoretických východísk prieskumu, sme ďalej operacionalizovali do jednotlivých otázok v dotazníku. V dotazníku sme zachovali odporúčanú štruktúru otázok:

1. filtračné otázky – zisťujú, či je respondent z tej skupiny osôb, ktorú sme si vybrali pre potreby nášho prieskumu;
2. zahrievacie otázky – sú všeobecnejšieho charakteru;
3. špecifické otázky – zisťujú podstatné informácie skúmaného problému;
4. identifikačné otázky – pýtajú sa na charakteristiku respondenta (pohlavie, vek a pod).

Finálna verzia výskumných dotazníkov sa nachádza v prílohe č. 1, č. 2.

Sme si vedomí, že spoľahlivosť informácií získaných výskumným dotazníkom je významne ovplyvnená aktuálnym naladením konkrétnych respondentov, ako aj ich ochotou pravdivo sa vyjadriť a spolupracovať s výskumníkom. Eliminovať riziká spojené s využitím tejto metódy sme sa snažili prostredníctvom rešpektovania etických zásad, medzi ktoré patria:

- ✓ dôvernosť poskytnutých údajov – respondentov sme oboznámili s výskumným zámerom a ubezpečili o anonymite údajov tak, aby bolo zabránené ich možnému identifikovaniu. Ďalej sme ich uistili o dôvernosti všetkých údajov. Respondenti boli informovaní o možnosti odmietnutia svojho podielu na výskume, ako aj možnosti odmietnutia odpovede na otázky, ku ktorým sa prípadne nechcú vyjadrovať.
- ✓ poučený súhlas respondentov – od účastníkov výskumu po oznámení potrebných informácií sme získali súhlas s účasťou na výskume a použitím získaných dát.

Respondenti boli informovaní aj o spôsobe vyplňovania každej otázky v dotazníku, tzn. akým spôsobom majú označiť zvolenú odpoveď, či môžu označiť viac odpovedí a pod.

Potrebné informácie sme získavali z odpovedí na otázky:

- uzavreté, vyžadujúce jednoznačnú odpoveď – išlo napr. o otázky osobné, zisťujúce osobné charakteristiky respondentov (vek, pohlavie a pod.);
- polouzavreté s možnosťou doplnenia „iné ...“, vyžadujúce tiež jednoznačnú odpoveď. Nevýhodu danú obmedzeným množstvom ponúkaných variant odpovedí sme eliminovali možnosťou ignorovania ponúkanej varianty a možnosťou uvedenia svojej vlastnej verzie odpovede;

- škálovacie, ktoré majú pevne stanovené alternatívy a respondent ich nemôže ovplyvniť, môže iba z presne formulovaných zadaní vybrať jednu z možností;
- otvorené, pri ktorých respondent voľne štylizuje odpovede na tieto otázky. Výhodou je, že sa respondentovi nenapovedá žiadna odpoveď vopred, len sa žiada jeho vlastné vyjadrenie. Nevýhodou môže byť to, že nie každý respondent je schopný formulovať to podstatné a respondenti môžu podať neadekvátne odpovede (odpovede neúplné, nejasné, jednoslovné), nekonzistentné odpovede, irelevantné odpovede (odpoveď sa netýka položenej otázky).

V rámci úpravy údajov sme preskúmali najmä ich presnosť a úplnosť, a keď to bolo potrebné, tak sme vylúčili zjavne nesprávne informácie.

Predvýskum

V rámci nášho prieskumu sme zrealizovali aj predvýskum, ktorého úlohou bolo preveriť zrozumiteľnosť a jednoznačnosť otázok, nachádzajúcich sa vo výskumných dotazníkoch. Náš predvýskum sme zrealizovali na vzorke šiestich respondentov. Podľa výsledkov analýzy dát zozbieraných v procese predvýskumu, sme urobili potrebné korekcie výskumných dotazníkov.

2.4.2 Validita a reliabilita metód získavania údajov

V súvislosti s reliabilitou a validitou nášho prieskumu si uvedomujeme limity použitých metód, ktoré sme eliminovali podrobným popisom postupov našej práce, na základe čoho možno vyvodiť záver, či je použitá metodika práce spoľahlivá.

V rámci nášho prieskumu sme používali súbežnú validitu, kedy meranie tej istej vlastnosti bolo vykonávané viacerými rôznymi postupmi. Používali sme rôzne formulácie nepriamych a priamych otázok. Pri výbere metód zberu dát sme zvolili dotazníkovú metódu, prostredníctvom ktorej sme hľadali odpovede na stanovené výskumné otázky.

Použitie výskumného dotazníka dokáže v porovnaní s pozorovaním lepšie odhaliť skryté vnútorné procesy ako potreby, hodnoty, postoje, motiváciu a zvýšiť tak validitu skúmaných javov. Táto technika je jednoduchšia a rýchlejšia ako pozorovanie a experiment.

Jej možnou nevýhodou je vedomie respondenta, že je skúmaný, preto môže mať tendenciu popisovať sa v pozitívnom svetle a nereferovať o negatívach. Eliminovať riziká spojené s využitím metódy výskumného dotazníku sme sa snažili prostredníctvom rešpektovania etických zásad výskumu.

Pre zvýšenie validity výsledkov výskumu je tiež kľúčový proces operacionalizácie. Pri operacionalizácii boli vytvorené otázky pre výskumný dotazník, ktoré sme odvodili z čiastkových výskumných otázok, zostavených na základe teoretických východísk prieskumu. Rovnako realizácia predvýskumu, ktorého úlohou bolo preveriť zrozumiteľnosť a jednoznačnosť otázok, nachádzajúcich sa vo výskumných dotazníkoch a následné skorigovanie dotazníkov do finálnej podoby, prispela k zvýšeniu validity výsledkov prieskumu.

2.5 Metódy analýzy výskumných dát

V rámci analýzy zozbieraných výskumných dát sme aplikovali metódy deskriptívnej štatistiky a zobrazovacie techniky výskumných dát. Na spracovanie a analýzu údajov sme použili štatistický program SPSS.25

2.6 Zobrazovacie techniky výskumných dát

V rámci interpretácie výskumných dát sme využili tabuľky, blokové schémy, grafy a ďalšie zobrazovacie techniky. Táto vizualizácia dát prispieva k:

- ✓ názornej organizácii a kompresii informácií, čo uľahčuje návrh záverov a interpretácií;
- ✓ prezentácii jednotlivých stupňov dosiahnutej analýzy, čo vytvára základ pre ďalšie interpretácie;
- ✓ zrozumiteľnejšiemu a názornejšiemu vyjadreniu výsledkov výskumu.

2.7 Priebeh realizovaného prieskumu

Dotazník sme spracovali digitálne za použitia formuláru Ninja Forms, ktorý je určený na vytváranie formulárov pre WordPress – publikačný systém pre webstránky. Odkaz na online verziu dotazníka sme umiestnili na webovú stránku projektu občianskeho združenia PERSONA <http://coolschool.ozpersona.sk/socialna-praca-v-skolstve/prieskum/>.

Mailovým a telefonickým kontaktom sme oslovili 6 respondentov, ktorí otestovali naše výskumné dotazníky a na základe výsledkov tohto predvýskumu sme urobili respondentmi navrhované drobné korekcie výskumného dotazníka.

Následne sme oslovili široké spektrum potenciálnych respondentov prieskumu s požiadavkou o vyplnenie výskumných dotazníkov prostredníctvom facebooku a mailovej komunikácie. Po uplynutí dátumu, ktorý sme stanovili ako dátum ukončenia zberu výskumných dát (koniec augusta 2019), sme pristúpili k spracovaniu výsledkov výskumných dotazníkov.

Všetky získané poznatky a výsledky prieskumu sme dali do vzájomných súvislostí a sformulovali závery prieskumu a návrhy opatrení.

2.7.1 Časový harmonogram realizovaného prieskumu

- Október - December 2018 – Urobenie prehľadu súčasného stavu poznania problému skúmaného v rámci prieskumu. Vyhľadanie informácií – Čo sa doteraz zistilo? Čo sa doteraz urobilo? Hľadanie podobných, alebo blízkych štúdií problému, ktorý sme si stanovili v rámci svojho prieskumu.
 - Január - Marec 2019 – Oboznámenie sa so základnými teoretickými podkladovými materiálmi k vypracovaniu prieskumu a zadefinovanie teoretického jazyka, v ktorom dané pojmy používame. Spracovanie podrobnej metodiky prieskumu – Koho budeme skúmať? Zadefinovanie konkrétnej výskumnej vzorky – Kto? Ktorí? Koľko? Odkiaľ? Zadefinovanie metódy oslovenia zástupcov výskumnej vzorky. Zadefinovanie nástrojov zberu výskumných dát, dizajnu prieskumu a ďalšie.
 - Apríl – Máj 2019 – Realizácia predvýskumu.
 - Jún – August 2019 Realizácia prieskumu a zozbieranie výskumných dát v rámci plánovaných výskumných metód.
 - September 2019 – Spracovanie výsledkov prieskumu a príprava záverečnej správy z prieskumu.
-

3 VÝSLEDKY REALIZOVANÉHO PRIESKUMU

3.1 Charakteristika respondentov prieskumu

Do prieskumu sa zapojilo 80 respondentov.

Prvú skupinu respondentov nášho prieskumu tvorilo 33 sociálnych pracovníkov, ktorí pôsobili, alebo v súčasnosti pôsobia v oblasti školskej sociálnej práce alebo v oblasti sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Druhú skupinu respondentov tvorilo 47 pedagogických a odborných pracovníkov ktorí pôsobili, alebo v súčasnosti pôsobia na základných a/alebo stredných školách.

Bližšiu charakteristiku výskumnej vzorky z hľadiska rodového zastúpenia, veku, dosiahnutého vzdelania a dĺžky praxe popisujeme v nasledujúcom texte.

Pedagogickí a odborní pracovníci

Prieskumu sa zúčastnilo 47 pedagogických a odborných pracovníkov, z ktorých bolo 40 žien a 7 mužov. Najväčšia časť respondentov spadala do vekovej kategórie 41-50 rokov (44,7%). Druhou najpočetnejšou bola veková kategória 31-40 rokov (40,4%), nasledovala kategória 18-30 rokov (8,5%), najmenej zastúpenou bola kategória 51 a viac rokov (6,4%).

Z celkového počtu respondentov 44 v súčasnosti pracuje ako pedagogický alebo odborný zamestnanec základnej či strednej školy a 3 na tomto poste pracovali v minulosti. 35 respondentov pôsobí či pôsobilo na základnej škole, 9 na strednej škole a 2 majú skúsenosť s oboma typmi škôl. Dĺžka praxe na týchto pozíciách sa v našom súbore pohybovala od 1 roka do 35 rokov, s prevahou respondentov v kategórii dĺžky praxe od 1 do 5 rokov (29,8%) a v rozmedzí 16 až 20 rokov (23,4%).

Zúčastnení respondenti mali vo väčšine ukončené vysokoškolské vzdelanie II. stupňa (70,2%), nasledovalo vysokoškolské vzdelanie III. stupňa (19,1%) a 6,4% respondentov malo ukončené vysokoškolské vzdelanie I. stupňa, pričom 4,3% malo ukončené len stredoškolské vzdelanie s maturitou.

Sociálni pracovníci

Prieskumu sa zúčastnilo 33 sociálnych pracovníkov, z ktorých 32 boli ženy a 1 muž. Najčastejšie vekové zastúpenie týchto respondentov bolo v rozpätí 41-50 rokov (33,3%), potom 31-40 rokov (30,3%), 51-60 rokov (21,2%) a najmenej zastúpená bola veková kategória do 30 rokov (15,2%).

Dĺžka praxe respondentov sa pohybovala od 1 do 25 rokov, pričom prevaha respondentov má prax v rozpätí do 5 rokov (48,5%). Prax v rozpätí 6-10 rokov a v rozpätí 11-15 rokov malo po 21,2% respondentov, prax v rozpätí 16-20 rokov mal 1 respondent a prax v rozpätí 21-25 rokov mali 2 respondenti. Respondenti mali dosiahnuté v prevahe vysokoškolské vzdelanie II. stupňa (72,7%) a ostatní vysokoškolské vzdelanie III. stupňa (27,3%).

V súčasnosti vykonáva sociálnu prácu v oblasti SPODaSK 19 respondentov, 11 respondentov v tejto oblasti pracovalo v minulosti a 3 v minulosti pracovali v školskom zariadení alebo na škole. Profesionálne skúsenosti respondenti nadobudli najmä na ÚPSVaR (19 respondentov), v občianskom združení (5), na strednej škole (3), základnej škole (2), v inom školskom zariadení (2), na sociálnom oddelení obce alebo mesta (1) a 1 respondent nadobudol svoje zručnosti v inej oblasti sociálnej práce.

3.2 Mapovanie sociálnych problémov žiakov škôl

Pedagogických a odborných zamestnancov škôl sme sa pýtali, s akými problémami a rizikovým správaním sa u žiakov počas ich práce stretávajú. Respondentom sme ponúkli 20 okruhov problémov, resp. rizikového správania. Respondenti boli vyzvaní, aby pri každom okruhu zaznamenali na 5 bodovej škále, ako často sa s daným problémom/rizikom stretávajú, pričom 1 = nikdy, 5 = pravidelne.

Spomedzi ponúknutých okruhov sa respondenti najčastejšie stretávajú s vývinovými problémami žiakov, problémovým správaním a s problémami dysfunkčných rodín. Prehľad celkového hodnotenia jednotlivých okruhov uvádzame v Tabuľke č. 1.

Tabuľka 1: Problémové a rizikové správanie, s ktorým sa stretávajú pedagogickí a odborní zamestnanci škôl

Problémový/rizikový okruh	Priemer *
Špecifické vývinové poruchy učenia a reči	4,00
Problémy v oblasti správania a emotivity	3,81
Dysfunkčné rodiny	3,02
Problémy duševného zdravia	2,85
Nízkopríjmové skupiny obyvateľstva	2,83
Problémy fyzického zdravia	2,53
Záškolačstvo, zanedbávanie povinnej školskej dochádzky	2,42
Žiaci, ktorí utrpeli stratu blízkej osoby	2,36
Agresivita, násilie, šikanovanie a týranie	2,35
Predčasne ukončená školská dochádzka	1,98
Látkové aj nelátkové závislosti	1,98
Problémy spojené s marginalizáciou a diskrimináciou	1,89
Delikventné správanie a páchanie trestnej činnosti	1,85
Neprimerané správanie zamestnancov školy	1,79
Rizikové sexuálne správanie	1,76
Rodičia vo výkone trestu odňatia slobody	1,65
Samovražednosť a sebaopoškodovanie	1,65
Poruchy príjmu potravy	1,59
Nebezpečné riadenie motorových vozidiel, rizikové športy	1,54
Žiaci ako obeť trestných činov	1,48

* vyššie číslo znamená vyššiu frekvenciu výskytu okruhu

Respondenti mohli zároveň aj sami popísať problémy, s ktorými sa stretávajú. Túto možnosť využil len jeden respondent, ktorý uviedol, že sa často stretáva so závislosťou na mobilnom telefóne či tablete, a to najmä u žiakov z nízkopríjmových rodín, ktorí podľa neho nemajú stanovené hranice pre pohyb vo virtuálnom priestore.

Respondentov sme sa tiež pýtali, ktorý druh rizikového správania považujú za najzávažnejší. Otázka bola otvorená, respondenti na ňu mohli odpovedať otvorene, pričom mohli uviesť aj viaceré odpovede.

Za najzávažnejší druh rizikového správania považujú respondenti jednoznačne šikanovanie, ktoré uviedlo 34 % respondentov. Nasledovala agresivita (13 %), po 11 % respondentov za najzávažnejšie považuje záškolačstvo, poruchy správania (vrátane asociálneho správania, neprimeraného správania), užívanie drog.

Všetky ostatné druhy rizikového správania sa objavili u menej ako 10 %. Boli nimi alkohol, nelátkové závislosti, predčasná alebo nerozvážna sexuálna aktivita, nerešpektovanie autorít (vrátane rodičov), poruchy emocionality (vrátane depresíí, úzkosti a izolácie).

Po jednej odpovedi sa vyskytli problémy ako túlanie sa, predčasné ukončenie štúdia, porucha pozornosti, pornografia, klamstvo, sociálny nezáujem, stres a tlak na výkon (v školských ale aj mimoškolských aktivitách), vzťahové problémy, rodinné problémy, špecifické vývinové poruchy, autizmus, poruchy príjmu potravy.

Aj v tejto otázke je vidno individuálne vnímanie závažnosti jednotlivých prejavov v správaní. Môžeme však konštatovať, že medzi respondentmi existuje zhoda v tom, že rizikovým je pre nich najmä správanie, ktoré vedie k určitej forme násilia a je ohrozením pre okolie.

Pedagogických a odborných zamestnancov škôl sme sa ďalej pýtali, či sa cítia kompetentní riešiť tieto problémy. Kompetentnými sa pritom cítilo 47,8% respondentov a 52,2% respondentov odpovedalo, že sa necítia kompetentnými na riešenie takýchto problémov.

Zaujímali nás aj dôvody ich pocitu ne/kompetentnosti.

Medzi dôvodmi, pre ktoré sa respondenti cítili byť kompetentnými na riešenie týchto problémov uvádzali to, že sú zamestnaní na pozícii školského psychológa, špeciálneho pedagóga, či sociálneho pedagóga a taktiež, že absolvovali mnohé školenia a majú dlhoročnú prax.

Naopak, respondenti, ktorí sa cítili nekompetentnými na riešenie takýchto problémov svorne uvádzali, že nie sú dostatočne odborne pripravení, prípadne dodali, že riešenie takýchto problémov patrí do rúk odborníkov.

Na sociálnych pracovníkov sa so žiadosťou o pomoc pri riešení sociálnych problémov žiakov obracajú najmä pedagogickí zamestnanci, triedni učitelia (63,6%), rodičia žiakov (48,5%), vedenie školy (42,4%), odborní zamestnanci (27,3%), a iné subjekty (27,3%), medzi ktorými sú oddelenia školstva Mestských úradov, pracovníci Centra pre deti a rodinu, oddelenie SPODaSK (v prípadoch sociálnych pracovníkov, ktorí pôsobili mimo ÚPSVaR), súdy, polícia, nemocnica či dokonca susedia.

Zaujímalo nás, s akými problémami a rizikovým správaním žiakov sa stretávajú zapojení sociálni pracovníci. Respondenti boli oslovení najčastejšie kvôli problémom týkajúcich sa záškoláctva (42,4%) a porúch správania žiakov (33,3%). Taktiež ich subjekty oslovujú pre spoluprácu pri riešení závislosti, resp. podozrení na závislosť dieťaťa (27,2%), pri výchovných problémoch, pričom však niektorí respondenti uvádzali, že ide o výchovné problémy v škole aj v rodine (21,2%), pri šikane žiakov (21,2%), pri zanedbávaní starostlivosti o dieťa či podozrení z týrania dieťaťa (18,1%), pri agresivite detí (15,1%). Respondenti pracujúci v oblasti sociálnej práce bývajú kontaktovaní aj pri problémoch ako sú nerešpektovanie autority (či už učiteľa alebo rodiča), kriminalita dieťaťa, nedostatočná alebo chýbajúca príprava dieťaťa na vyučovací proces, poruchy rodín a krízová situácia rodiny, ako je napr. rozvod a pod., promiskuitné či nezodpovedné sexuálne správanie aj prostitúcia a s tým súvisiace pohlavne prenosné ochorenia, nepriaznivá ekonomická situácia rodiny, sebapoškodzovanie, špeciálne výchovno-vzdelávacie problémy (ako napr. dieťa s ŤZP, ADHD a pod.).

3.3 Spolupráca subjektov podieľajúcich sa na riešení sociálnych problémov žiakov

Zaujímalo nás, či na školách, kde pôsobia naši respondenti (pedagogickí a odborní pracovníci), sú zamestnaní odborní zamestnanci, konkrétne školský psychológ, (školský) logopéd, špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg a (školský) sociálny pedagóg. Spomedzi uvedených odborných zamestnancov sa naši respondenti najčastejšie stretávajú so špeciálnym pedagógom, pričom až 73,9% respondentov uviedlo, že pracuje na ich škole. Druhou najčastejšie zastúpenou bola v našom súbore pozícia psychológa, ktorého má zamestnaného na škole 39,1% respondenta. Liečebného pedagóga ako zamestnanca svojej školy uviedlo 8,7% respondentov. Pozícia logopéda a (školského) sociálneho pedagóga boli rovnako zastúpené v 6,5%.

Pedagogických a odborných zamestnancov škôl sme požiadali, aby sa vyjadrili k spolupráci s jednotlivými subjektmi, s ktorými spolupracujú pri riešení sociálnych problémov detí.

Najskôr nás zaujímala celková spokojnosť so spoluprácou s jednotlivými subjektmi. Respondenti sa mali možnosť v tejto súvislosti vyjadriť na 5 bodovej škále, pričom 1 = veľmi nespokojný a 5 = veľmi spokojný (so spoluprácou).

Tabuľka 2: Spokojnosť so spoluprácou jednotlivých subjektov z pohľadu pedagogických a odborných zamestnancov škôl

Subjekt	Priemer*
Odborní zamestnanci školy	3,93
Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie	3,60
Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva	3,54
Polícia SR	3,34
Rodina	3,00
ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)	3,00
Sociálne oddelenie mesta alebo obce	2,75
Súdy	2,40

* vyššie číslo znamená vyššiu spokojnosť so spoluprácou so subjektom

Ďalej sme sa pedagogických a odborných zamestnancov škôl pýtali, nakoľko im je pomoc spolupracujúcich subjektov dostupná ihneď po vypuknutí, resp. zaregistrovaní problému. Dostupnosť subjektov hodnotili respondenti na 5 bodov škále, pričom 1 = veľmi pomaly, 5 = veľmi promptne.

Tabuľka 3: Dostupnosť spolupracujúcich subjektov z pohľadu pedagogických a odborných zamestnancov škôl

Subjekt	Priemer*
Odborní zamestnanci školy	4,29
Polícia SR	3,58
Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie	3,35
Rodina	3,29
Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva	3,24
ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)	3,10
Sociálne oddelenie mesta alebo obce	2,85
Súdy	2,23

* vyššie číslo znamená vyššiu dostupnosť subjektu

Pri porovnaní hodnotenia dostupnosti jednotlivých subjektov pre spoluprácu a hodnotenia spokojnosti s touto spoluprácou môžeme vidieť, že respondenti hodnotili dostupnosť subjektov o niečo vyššie než hodnotili ich vzájomnú spoluprácu. To by mohlo indikovať, že subjekty síce sú k dispozícii, avšak existujú ešte rezervy v pomoci, ktorú pedagogickým zamestnancom poskytujú.

Preto sme sa respondentov pýtali, či riešenia, ktoré sú vykonávané v spolupráci s jednotlivými subjektmi, považujú za efektívne. Najvyššiu efektivitu riešení udávali respondenti pri spolupráci s odbornými zamestnancami školy, kde 81,5 % respondentov považovalo nimi navrhované riešenia za efektívne. Naopak, ako najnižšiu videli efektivitu riešení navrhovanú súdmi.

Tabuľka 4: Efektivita riešení spolupracujúcich subjektov z pohľadu pedagogických a odborných zamestnancov škôl

Subjekt	Efektivita
Odborní zamestnanci školy	81,5%
Rodina	76,6%
Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie	72,3%
Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva	66,0%
ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)	48,9%
Polícia SR	44,7%
Sociálne oddelenie mesta alebo obce	34,0%
Súdy	19,1%

Aj keď viaceré aspekty spolupráce s odbornými zamestnancami školy boli hodnotené najvyššie, našli sa aj negatívne komentáre ohľadom práce týchto zamestnancov. Respondenti jednak poukazovali na skutočnosť, že takýchto odborných zamestnancov je stále málo, čo spôsobuje ich vyťaženosť a nemožnosť venovať sa všetkým žiakom v potrebnom rozsahu. Zároveň však respondenti upozorňovali, že záujem ich kolegov je neraz len na začiatku celej práce, krátko po vypuknutí problému, pričom záujem odborných zamestnancov potom „ide do stratena“.

Respondenti (pedagogickí a odborní zamestnanci škôl) sa vyjadrovali, že rodina často spoluprácu odmieta. Dôvodom je buď ich strach z inštitúcie, nedôvera voči škole alebo pocit, že škola problémy ich dieťaťa zbytočne „nafukuje“. Rodičom v spolupráci taktiež mnohokrát bráni to, že sú zamestnaní mimo Slovenska a preto sa do spolupráce nemôžu zapojiť. Podľa respondentov sú to často práve rodiny zo sociálne znevýhodneného prostredia a rodiny, ktorých deti potrebujú najakútnejšiu pomoc, ktoré nie sú otvorené spolupráci.

U rodín, ktoré sú ochotné so školou spolupracovať, však časom klesá ich motivácia. Spolupráca a angažovanosť rodičov na riešení sa tak postupne znižujú.

Prekážku v efektívnej spolupráci s Centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a s Centrami špeciálno-pedagogického poradenstva vidia pedagogickí a odborní zamestnanci škôl najmä v nedostatku kvalifikovaného personálu, ktorý tieto centrá zamestnávajú. V dôsledku nedostatku kapacít tak centrá, podľa respondentov, neraz ponúkajú pomoc, pri ktorej nezohľadňujú najnovšie trendy, ale zotrvávajú na zastaralých „oklieštených“ spôsoboch riešenia. Takéto postupy sú navyše všeobecné, bez zohľadňovania individuálneho prístupu k potrebám konkrétneho žiaka. Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v rámci spolupráce so školami zvyčajne realizujú len jednorazové a krátkodobé aktivity, ale dlhodobá podpora je nedostatočná. Týka sa to aj terapeutickej a poradenskej práce s rodinou. Niektorí respondenti sa vyjadrili, že spoluprácu s Centrami špeciálneho pedagogického poradenstva poznačila ich snaha zachovať si platiaceho klienta, čo sa prejavuje najmä v neobjektívnosti centier voči školám, kedy centrá spolu s rodičmi vytvárajú akúsi opozíciu voči „zlému“ pedagógovi.

Efektivita spolupráce s ÚPSVaR (oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately) je podľa respondentov závislá na personálnom zabezpečení jednotlivých úradov. Pri častej fluktuácii zamestnancov sa na tieto pozície dostávajú mladí a neskúsení absolventi, ktorí – z pohľadu respondentov – neprejavujú dostatočný záujem a zápal pre vec. V tých prípadoch, kedy sú pracovníci úradov ochotní pomôcť, však nedisponujú dostatočnými právomocami, ktoré by viedli ku konečnému a trvalému riešeniu situácie.

Sociálne oddelenia mesta alebo obce sa v celkovom hodnotení efektivity spolupráce ocitli na predposlednom mieste. Dôvodom je najmä to, že so školami spolupracujú minimálne. Respondenti sa vyjadrovali, že ani nemajú informáciu o tom, čo tieto oddelenia robia, keďže so školami nespupracujú. Navyše, ani rodiny samotné nemajú záujem o spoluprácu s týmito oddeleniami. Podobne ako pri ÚPSVaR, aj pri sociálnych oddeleniach sa respondenti vyjadrili, že na oddeleniach pracuje nedostatok zamestnancov, ktorých navyše vnímajú ako nekompetentných.

Spolupráca s políciou je podľa respondentov efektívna len krátkodobo, a to v období registrácie a nahlásenia problému. Samotné riešenie ale už trvá „večnosť“. Polícia navyše neposkytuje škole spätnú väzbu, a tak školy často nevedia, ako postupuje riešenie prípadu. Respondenti taktiež poukazovali na to, že polícia neodstráni samotnú príčinu problému, ale rieši iba konsekvencie. Pritom často využíva zastrašovanie, ktoré však na žiakov funguje len dočasne; v ich prístupe absentuje citlivosť a snaha žiakov ochrániť.

Spolupráca so súdmi je podľa vyjadrení našich respondentov minimálna. A to dokonca aj v prípadoch, kedy by stanovisko školy mohlo byť dôležitým (rizikové deti, striedavá starostlivosť rodičov, týranie, pestúnska starostlivosť a pod.). Ak súdy so školou spolupracujú, rovnako ako polícia, neposkytujú škole spätnú väzbu a aj ich riešenia sú časovo veľmi náročné. Niektorí respondenti dokonca majú tú skúsenosť, že súdy školy a ich zamestnancov vnímajú ako „príliš hyperaktívnych“ a zaťažujúcich ich už aj tak dosť vyťažovaný systém.

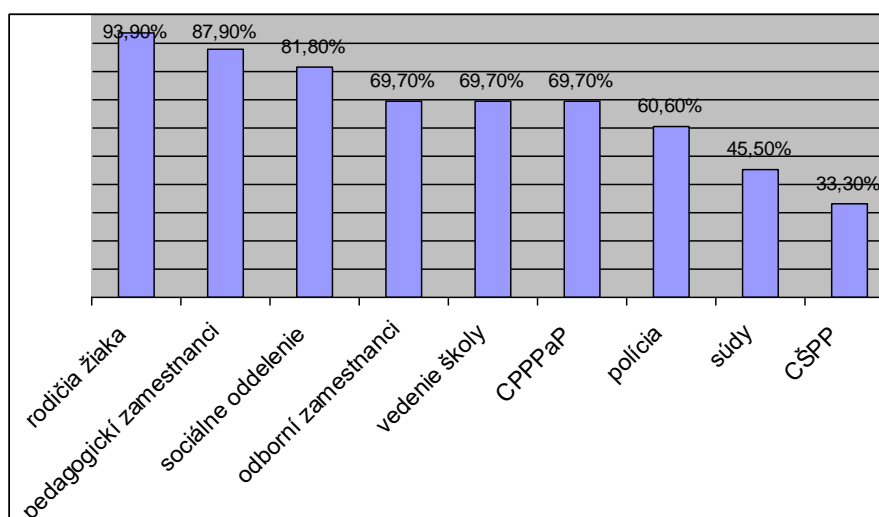
Ďalej nás zaujímalo, či respondenti majú možnosť dlhodobej intervencie a sprevádzania pri riešení problémov zo strany spolupracujúcich subjektov. Ako subjekt najdostupnejší pre dlhodobú spoluprácu sa v našom prieskume ukázali byť odborní zamestnanci na škole, nasledovaní rodinou a Centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. Domnievame sa, že Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie nadobudli svoje postavenie medzi spolupracujúcimi subjektmi najmä preto, že väčšina respondentov, ktorí sa zapojili do nášho prieskumu, sa stretáva najmä so špecifickými vývinovými poruchami učenia a reči (dyslexia, dysgrafia a pod.).

Tabuľka 5: Možnosť dlhodobej intervencie a sprevádzania z pohľadu pedagogických a odborných zamestnancov škôl

Subjekt	Možnosť dlhodobej intervencie
Odborní zamestnanci školy	83,0%
Rodina	70,2%
Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie	70,2%
Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva	63,8%
ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)	51,1%
Polícia SR	36,2%
Sociálne oddelenie mesta alebo obce	36,2%
Súdy	21,3%

Rovnako sme požiadali sociálnych pracovníkov o zhodnotenie spolupráce pri riešení sociálnych problémov detí. Títo pri riešení sociálnych problémov žiakov spolupracujú so všetkými ponúknutými subjektmi, najmä s rodičmi žiakov (až 93,9% respondentov) a s pedagogickými zamestnancami – triednymi učiteľmi (87,9% respondentov). Najmenšia spolupráca je s Centrami špeciálno-pedagogického poradenstva, s ktorými sa do styku dostáva 33,3% respondentov.

Graf 1: Miera spolupráce so subjektmi pri riešení sociálnych problémov detí – sociálni pracovníci

Okrem týchto subjektov sociálni pracovníci spolupracujú aj s lekármi, materskými školami, detskými domovmi, psychológmi, psychiatrami, občianskymi združeniami, akreditovanými subjektmi vykonávajúcimi opatrenia SPO a SK, ÚPSVaR (v prípadoch sociálnych pracovníkov, ktorí pôsobili mimo ÚPSVaR), diagnostickými centrami, resocializačnými zariadeniami či reedukačnými centrami.

V rámci spolupráce s jednotlivými subjektmi sme sociálnych pracovníkov požiadali o hodnotenie spokojnosti s touto spoluprácou. Respondenti sa vyjadrovali na 5-bodovej škále, pričom 1 = veľmi nespokojný a 5 = veľmi spokojný (so spoluprácou).

Najlepšie hodnotená bola spolupráca s poradňami, či už s Centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie alebo Centrami špeciálno-pedagogického poradenstva. Najhoršie, naopak, hodnotili respondenti spoluprácu s rodinou dieťaťa.

Tabuľka 6: Spokojnosť so spoluprácou jednotlivých subjektov z pohľadu sociálnych pracovníkov

Subjekt	Priemer*
Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie	3,31
Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva	3,24
Odborní zamestnanci školy	3,10
Pedagogickí zamestnanci školy (triedni učitelia)	3,09
Sociálne oddelenie mesta alebo obce	3,07
Vedenie školy	2,88
Polícia SR	2,79
Súdy	2,77
Rodina žiaka	2,75

* vyššie číslo znamená vyššiu spokojnosť so spoluprácou so subjektom

Sociálni pracovníci hodnotili aj dostupnosť jednotlivých subjektov pre spoluprácu. Aj pri tejto otázke využívali 5-bodovú škálu, kde 1 = veľmi pomaly, 5 = veľmi promptne.

Ako najdostupnejšiu hodnotili respondenti pomoc sociálnych oddelení mesta a obcí a pedagogických zamestnancov škôl. Najmenej dostupné pre spoluprácu sú našim respondentom Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie.

Tabuľka 7: Dostupnosť spolupracujúcich subjektov z pohľadu sociálnych pracovníkov

Subjekt	Priemer*
Sociálne oddelenie mesta alebo obce	3,70
Pedagogickí zamestnanci školy (triedni učitelia)	3,48
Odborní zamestnanci školy	3,38
Vedenie školy	3,22
Rodina žiaka	3,19
Súdy	3,13
Polícia SR	3,12
Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva	3,12
Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie	3,07

* vyššie číslo znamená vyššiu dostupnosť subjektu

V rámci prieskumu sme zisťovali aj to, či respondenti (sociálni pracovníci) považujú riešenia, ktoré navrhujú jednotlivé spolupracujúce subjekty za efektívne. Najlepšie hodnotili efektivitu riešení vykonávaných v spolupráci s rodinou a sociálnymi oddeleniami miest a obcí. Na druhú stranu, najmenej efektívne sú podľa respondentov riešenia, s ktorými sa stretávajú pri spolupráci s pedagogickými zamestnancami.

Tabuľka 8: Efektivita riešení spolupracujúcich subjektov z pohľadu sociálnych pracovníkov

Subjekt	Efektivita
Rodina žiaka	75,8%
Sociálne oddelenie mesta alebo obce	69,7%
Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie	69,7%
Vedenie školy	60,6%
Odborní zamestnanci školy	60,6%
Polícia SR	60,6%
Súdy	60,6%
Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva	54,5%
Pedagogickí zamestnanci školy (triedni učitelia)	51,5%

Pre efektivitu riešení sociálnych problémov je dôležité, aby spolupráca s klientmi mohla byť dlhodobá. Z našich respondentov má možnosť dlhodobej intervencie a sprevádzania klienta pri riešení jeho sociálnych problémov 48,5% sociálnych pracovníkov. Prekážkou v dlhodobej spolupráci je najmä množstvo práce a klientov, s ktorými respondenti pracujú, prípadne fakt, že v dôsledku pracovného vyťaženia respondenti pracujú najmä s akútnymi prípadmi. Ako ďalšiu prekážku spomínali sociálni pracovníci aj to, že klienti sa často uspokojia s malým progresom a sami po čase stratia záujem pokračovať v práci na riešení problémov.

Podľa zapojených sociálnych pracovníkov, spoluprácu s pedagogickými zamestnancami ovplyvňuje to, že pedagógovia nemajú dostatok priestoru na to, aby mohli riešiť väčšie problémy komplexnejšie. Okrem časových obmedzení s tým súvisia aj chýbajúce kompetencie a znalosti, napr. ako pracovať s deťmi s poruchami správania, s ADHD, s agresivitou dieťaťa či s deťmi zo znevýhodneného prostredia. Respondenti sa však opakovane vyjadrovali, že samotní pedagógovia často nemajú ani záujem tieto problémy riešiť a „vyhovárajú sa“, že to nepatrí do ich kompetencií, ponechávajú riešenia na samotných sociálnych pracovníkov, prípadne na rodinu s tým, že sa nechcú „miešať“ do rodinných záležitostí.

Tu by sme chceli poukázať na to, že dištancovanie sa pedagógov od riešenia sociálnych problémov vnímame pozitívne, ak hovoríme o kompetenciách a zručnostiach v oblasti riešenia týchto problémov. Považujeme za vhodnejšie uznať si vlastné limity a obmedzenia v odbornosti a prenechať problémovú situáciu na riešenie iným odborníkom, ktorí majú potrebné nástroje. Na druhej strane, za negatívum považujeme nezáujem pedagógov, ktorý respondenti v súvislosti s riešením sociálnych problémov spomínali. Respondenti uvádzali, že pedagógovia sa vzdali kompetencie výchovy a majú záujem len o vzdelávanie žiakov. Dištancovanie sa od problémov rodiny v sebe môže niesť aj určité riziko, spočívajúce v tom, že pedagóg nemusí vidieť prepojenie podmienok, v ktorých dieťa vyrastá, na školský prospech a úspešnosť žiaka. Niektorí respondenti sa často stretávajú s tým, že pedagógovia viac či menej ochotne spolupracujú do fázy, kým sa od nich nevyžaduje určitá zmena, napr. v spôsobe komunikácie s konkrétnym žiakom, či zohľadňovaní špecifík žiaka pri vyučovacom procese. Práve takýto postoj môže byť prekážkou riešenia problému žiaka na všetkých úrovniach, keďže zmena žiaka samotného je nepostačujúca.

Tam, kde pedagógovia záujem spolupracovať majú, oceňujú respondenti ich ochotu a snahu prispieť k vyriešeniu situácie. Informácie, ktoré poskytnú a ich prístup sú potom dôležitým aspektom zlepšenia situácie.

S nedostatkom času na riešenie sociálnych problémov žiakov sa respondenti stretávajú aj pri spolupráci s vedením školy. Negatívne hlasy zaznievali najmä v súvislosti so snahou dištancovať sa od problému, jeho ignorovania, či dokonca „zametania pod koberec“. Podľa respondentov, vedenie školy rieši problémy až vtedy, keď ich už nezvláda riešiť samotný triedny učiteľ, alebo keď žiak ohrozuje

svojím správaním ostatných žiakov či zamestnancov školy. Riešenie zo strany vedenia školy je pritom v prospech majority, nezohľadňuje sa individuálny problém a potreby žiaka či rodiny. Takéto riešenia sú direktívne a nie sú dlhodobé. Najkritickejšie sa vyjadrovali respondenti, podľa ktorých vedenie len „pečiatkuje“ správy a dokumenty, ale riešenie problémov chce presunúť inam.

O trochu jemnejšia bola kritika odborných zamestnancov škôl, ktorí podľa našich respondentov (sociálnych pracovníkov) nie sú dostatočne zainteresovaní na problémy, prípadne nie sú ako odborníci na škole akceptovaní vedením. To je pravdepodobne dôvodom, prečo sa často vyhýbajú otvorenému riešeniu problémov detí a mladistvých, s ktorými sa na školách stretávajú.

Kvalita spolupráce s rodinou je rozmanitá, v závislosti od konkrétnej rodiny. Tie rodiny, ktoré však nespolupracujú, majú podľa našich respondentov nedostatočný záujem o vlastné dieťa, nezaujíma ich dochádzka dieťaťa do školy, či jeho prospech.

Oproti rodinám, ktoré prejavujú nedostatok záujmu, či už o dieťa alebo o spoluprácu s inými subjektmi, rodiny, ktoré sú ochotné problém ich dieťaťa riešiť, však často nemajú dostatok informácií. Rodiny by potrebovali viac informácií o možnostiach pomoci, podľa respondentov by mali byť prizývaní do školy, aby sa problémy mohli riešiť spoločne.

Spolupráca školy so subjektmi, ktoré pracujú s rodinou by bola ideálna. Minimálne by mohla spočívať v tom, že by pedagógovia, ktorí dochádzajú do kontaktu s rodičmi, vedeli ich odkázať na potrebnú pomoc a inštitúcie. Je však už otázne, kto by mal v školách a školských zariadeniach za úlohu sietovanie externých odborníkov a spolupracujúcich organizácií.

Čo sa týka spolupráce so sociálnymi oddeleniami miest a obcí, podľa respondentov táto spolupráca nie je veľmi častá, vzhľadom na to, že sociálni pracovníci ÚPSVaR nevnímajú potrebu spolupráce. Domnievame sa, že dôvodom môžu byť podobné kompetencie týchto subjektov.

Spolupráci s poradňami (či už s Centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie alebo Centrami špeciálno-pedagogického poradenstva) respondenti vytýkali najmä dlhé čakacie lehoty na diagnózu a skutočnosť, že ich odporúčania často rodiny nerešpektujú a neberú ich dostatočne vážne. Podobne vidia respondenti aj prístup zo strany školy, keď navrhované opatrenia poradní sú nerealizovateľné z kapacitných alebo organizačných dôvodov škôl, prípadne pre ich malý záujem. Niektorí respondenti navrhovali, aby služby poradní boli realizované prostredníctvom terénnej služby, čím by boli dostupné väčšiemu počtu rodín, keďže tie samy takúto pomoc v ambulantnej forme nevyhľadávajú. K existujúcemu spôsobu práce v ambulantnej podobe sa respondenti vyjadrovali kriticky. Ako nedostatok vidia to, že s rodinami sa nepracuje terapeuticky, keďže centrá nedisponujú dostatkom adekvátne pripravených odborníkov. Takže rodiny, ktoré majú záujem o pomoc, sú nútené hľadať ďalšie a ďalšie inštitúcie, kde by mohli získať pomoc. Práve tým sa posilňuje dojem rodiny z toho, že inštitúcie im pomôcť nechcú, resp. nedokážu a oslabuje sa tak ich záujem a motivácia pre hľadanie ďalších riešení.

Práve v tejto súvislosti respondenti (sociálni pracovníci) zdôrazňovali potrebu nových služieb pre rodiny, keďže samotní pracovníci oddelení SPO a SK nedokážu pracovať s rodinou aj terapeuticky. Bez takejto podpory rodina nedostáva potrebnú pomoc, problém nie je riešený komplexne a situácia rodiny sa neraz zhoršuje a stáva sa neriešiteľnou iným spôsobom, ako vyňatím dieťaťa z rodiny.

Respondenti oceňovali spoluprácu s občianskymi združeniami a akreditovanými subjektmi SPO a SK, ktoré majú záujem a sú angažovaní v problémoch ich klientov. Avšak ich počet je stále nízky, finančne je táto oblasť ohodnotená veľmi slabo, takže existujúci dopyt po týchto službách je nenaplnený.

Aj prístup polície je podľa sociálnych pracovníkov rôzny a značne závislý od riešenej situácie. Respondenti uvádzali, že problémy detí sú často pre policajtov malicherné. Ak polícia zasahuje do riešenia situácie, ide najmä o represívne riešenia, ktoré nezohľadňujú individualitu prípadu. Našli sa však aj respondenti, ktorí si spoluprácu s políciou pochvaľovali. Podľa nich, polícia nie je vždy prizvaná k riešeniu situácií a problémov, kde by jej účasť mohla byť prospešná.

Taktiež niektorí respondenti boli veľmi spokojní so spoluprácou so súdmi. Takých však bola menšina. Respondenti, ktorí sa vyjadrovali k spolupráci so súdmi kriticky, narážali najmä na nedostatok sudcov a na to, že podľa nich sú sudy len represívne a nemajú im ako pomôcť pri problémoch, s ktorými sa vo svojej práci stretávajú.

Niektorí respondenti sa vyjadrili aj v tom zmysle, že je ťažké posúdiť spoluprácu globálne, keďže každý spolupracujúci subjekt pristupuje k spolupráci rôzne.

Respondenti vnímajú ako prekážku pri riešení problémových situácií aj veľkú legislatívnu oklieštenosť, nejasne zadefinované úlohy jednotlivých aktérov a účastníkov celého procesu a ich vôľu k vzájomnej spolupráci. Často sa subjekty chápu skôr ako konkurencia, než ako kolegovia, odborníci s navzájom sa dopĺňajúcimi kompetenciami a zručnosťami. Taktiež by ocenili zlepšenie spolupráce medzi jednotlivými kurátormi, najmä keď sudcovia odstupujú prípad do iného mesta, pri presťahovaní sa rodiny a pod.

3.4 Začleňovanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do bežných škôl

Ďalšou oblasťou, na ktorú sme sa v prieskume zameriavali bolo začleňovanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do výchovno-vzdelávacieho procesu v bežných školách, vzhľadom na súčasnú platnú legislatívu (napr. Dohovor o právach ľudí so zdravotným postihnutím), ktorá zaväzuje našu krajinu vytvoriť deťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami podmienky na vzdelávanie, na spoločnom základe s ostatnými deťmi v bežných školách.

Najprv sme sa pedagogických a odborných pracovníkov opýtali, či majú skúsenosť so začleňovaním a vzdelávaním žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu. Až 46 respondentov uviedlo, že takéto skúsenosti majú a len 1 respondent doposiaľ takúto skúsenosť nemal.

Z toho 85,1% respondentov malo skúsenosť so začleňovaním žiaka so zdravotným znevýhodnením, pričom skúsenosti so začleňovaním žiaka so zdravotným postihnutím malo 63,8%, so začleňovaním žiakov chorých alebo zdravotne oslabených 51,1% respondentov, 68,1% respondentov malo skúsenosť so začleňovaním žiaka s vývinovou poruchou a 63,8% respondentov malo skúsenosť so začleňovaním žiakov s poruchami správania. Ďalej 63,8% respondentov malo skúsenosť so začleňovaním žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a najmenej skúseností mali respondenti so začleňovaním žiakov s nadaním (36,2%).

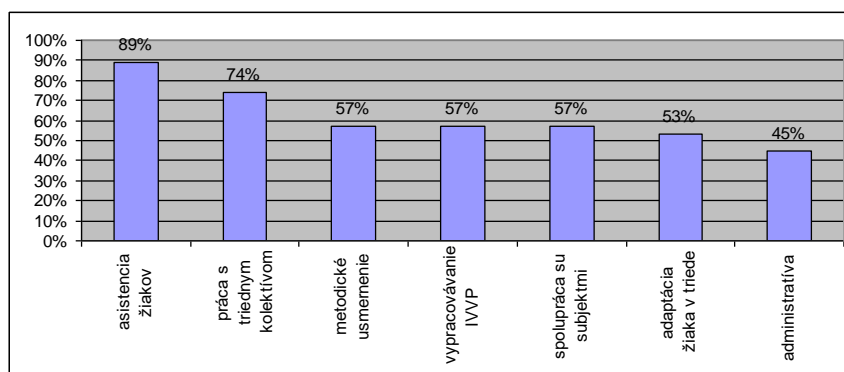
Pri otázke, kto v súčasnosti respondentom pomáha a podporuje ich pri procese začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, väčšina odpovedala, že je to špeciálny pedagóg, resp. školský špeciálny pedagóg. Na druhom mieste sa ocitli Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, na ktoré sa obracajú najmä tí pedagógovia, ktorých školy nedisponujú vlastnými odborníkmi. Za nimi nasledovali školskí psychológovia a ojedinele výchovní poradcovia, asistenti či logopéd. Niektorí respondenti sa s pomocou pri integrácii obracajú na rodičov. Našli sa však aj kritické odpovede, v ktorých sa respondenti vyjadrovali, že im nepomáha nikto a na riešenie takýchto situácií sú ponechaní sami na seba. Kritizovali pritom buď úplnú absenciu iných odborných zamestnancov na školách, prípadne ich prácu (školského špeciálneho pedagóga), ktorého prístup a odporúčania boli len veľmi všeobecné, avšak pedagógom neposkytol žiadne konkrétne odporúčania, ktoré by pri svojej práci mohli uplatniť.

Môžeme vidieť, že pomoc a podpora, ktorá sa učiteľom v procese integrácie dostáva, je veľmi závislá od podmienok školy. Otázkou však zostáva, prečo niektoré školy sú schopné využiť pomoc Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (pri absencii vlastných odborníkov), zatiaľ čo iné školy tieto služby nevyužívajú. Určitým vysvetlením by mohla byť nespokojnosť s prácou Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, ktorú respondenti deklarovali už na inom mieste, čo prízvukovali aj v tejto otázke vyjadreniami ako „pomáhalo“ nám CPPPpP [úvodzovky použité v originálnom vyjadrení respondenta]. Dokreslením individuálneho vnímania potreby pomoci počas integrácie môže byť vyjadrenie jedného z respondentov, podľa ktorého „V triede sú skoro všetci žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia, takže ich netreba začleňovať“.

Aj keď sa niektorým pedagogickým zamestnancom dostáva určitá forma podpory, zaujímalo nás, v ktorých oblastiach začleňovania žiakov im ešte podpora chýba. Respondentom sme ponúkli niekoľko oblastí, z ktorých mohli vybrať jednu alebo viacero odpovedí.

Respondenti by jednoznačne uvítali pomoc a podporu najmä s asistenciou žiakov, čo zvolilo až 89% respondentov. Ďalšou oblasťou bola práca s triednym kolektívom, kde by pomoc a podporu uvítalo 74% respondentov. Nasledovali metodické usmernenie, vypracovávanie IVVP a spolupráca s ostatnými subjektmi, najmä s Centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, pričom vo všetkých troch oblastiach by pomoc a podporu potrebovalo 57% respondentov. Podporu v oblasti adaptácie žiaka v triede by prijalo 53% respondentov. Najmenej volenou bola možnosť pomoci v oblasti celkovej podpory procesu začleňovania žiakov, a to najmä pomoc s administratívou. Túto možnosť zvolilo 45%.

Graf 2: Vnímaná potreba pomoci pri začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami – pedagogickí a odborní pracovníci škôl

Niektorí respondenti by dokonca uvítali asistentov aj na stredných školách, keďže tie často nespĺňajú technické požiadavky bezbariérovosti, nevyhnutnej pre integráciu viacerých žiakov so zdravotným znevýhodnením. Respondenti sa vyjadrovali aj ohľadom toho, že by bola potrebná lepšia spolupráca medzi zamestnancami školy navzájom, posilnenie multidisciplinarity. Podľa niektorých respondentov sú potrebné systémové zmeny. Jednak v oblasti financovania, ako aj v oblasti prístupu vedenia, a zodpovednosti odborného tímu a jeho kontroly. Respondenti navrhovali, aby sa tímy odborných školských pracovníkov nezodpovedali škole, ale inému orgánu, čo by mohlo viesť k tomu, aby školy nepresadzovali vlastné záujmy, ale aby boli prvoradé potreby žiakov a odbornosť. Respondenti by takisto uvítali metodickú pomoc a usmernenie. Príprava pedagógov na takéto situácie by mala začať už počas ich vysokoškolského štúdia.

Rovnako sme zisťovali aj to, či sa na sociálnych pracovníkov obracajú školy s potrebou pomoci a podpory pri začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami detí. So žiadosťou o pomoc pri začleňovaní žiakov sa stretlo len 36,4%.

Rola odborníkov z oblasti sociálnej práce spočíva najmä v sprevádzaní a poskytovaní základného a špecializovaného poradenstva, v rámci ktorého informujú žiakov a ich rodiny o tom, ako postupovať v konkrétnych prípadoch. Ďalšími činnosťami, ktoré respondenti v procese začleňovania žiakov realizujú, sú sieťovanie, zabezpečovanie potrebnej dokumentácie pre poskytovanie materiálnej a finančnej podpory, zastupovanie, spolupráca s rodičmi pri hľadaní riešení rôznych náročných životných situácií spojených so zdravotným postihnutím detí, ako aj podpora pri realizácii voľnočasových aktivít.

3.5 Prevencia

Dôležitou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu je prevencia ako možnosť predchádzania vzniku sociálno-patologických javov a rizikového správania.

Respondentov z radov pedagogických a odborných zamestnancov sme sa preto pýtali, či sa na ich školách realizujú programy primárnej prevencie. 39 respondentov odpovedalo, že programy primárnej prevencie sú súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu na ich školách a u 8 respondentov takéto programy nie sú na ich školách začlenené.

Medzi témami preventívnych programov na školách dominuje hlavne protidrogová prevencia a prevencia proti šikanovaniu a objavili sa aj programy zamerané na zlepšenie triednej klímy.

Niektorí respondenti medzi preventívne aktivity radia aj rôzne výchovné koncerty, či kultúrne a športové aktivity, dokonca aj realizáciu mimoškolských aktivít. Je však otázne, či v takýchto prípadoch aktivity, ktoré respondenti uvádzali, sú cielene realizované za účelom ich preventívneho pôsobenia, alebo či ich samotní zamestnanci škôl retrospektívne považujú za niečo, čo sa do preventívnych aktivít školy dá zaradiť.

Na niektorých školách ide len o viac alebo menej často, resp. sporadicky organizované besedy zamerané na určitú tému. Ide najmä o školy, kde absentujú odborníci, ktorí by sa prevencii venovali cielene a preto na takýchto školách chýba komplexný program prevencie.

V rámci odpovedí sme však mohli vidieť, že existujú aj školy, ktoré takéto komplexné programy majú. Dôkazom je, že respondenti uvádzali viaceré preventívne programy, ktoré ponúkajú. Ide napríklad o adaptačné programy začínajúcim žiakom či študentom, programy pre študentov končiacich ročníkov zamerané na výber budúceho povolania, či teambuildingové aktivity pre triedne kolektívy.

Medzi odpoveďami respondentov sme zaznamenali aj také, ktoré uvádzali, že témy programov prevencie sú v kompetencii Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie.

Programy primárnej prevencie na školách organizujú najmä koordinátori prevencie a výchovní poradcovia, za nimi nasledovali v početnosti odpovedí školskí psychológovia, potom špeciálni pedagógovia a s rovnakou frekvenciou aj vedenie školy.

Približne 11% respondentov uviedlo, že preventívne aktivity organizujú priamo Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. Asi 9% respondentov sa ďalej zmieňovalo, že organizácia preventívnych aktivít je zodpovednosťou jednotlivých učiteľov, prípadne učiteľov na to určených alebo triednych učiteľov. Z vyjadrení respondentov sa pritom domnievame, že ide o vyučujúcich, ktorí nezastávajú funkciu koordinátorov či iných odborných zamestnancov špeciálne sa venujúcich prevencii ako celku.

V dvoch prípadoch respondenti uviedli, že preventívne aktivity organizuje na ich škole sociálny pedagóg a v jednom prípade arteterapeutka, v spolupráci s ďalšími odborníkmi.

V ďalšej otázke sme sa zamerali na identifikáciu toho, kto programy primárnej prevencie realizuje. Realizátormi preventívnych aktivít sú predovšetkým Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (takmer 28% respondentov), ktorí buď programy realizujú samostatne prípadne v spolupráci s ďalšími zamestnancami školy.

Za nimi nasledovali školskí psychológovia, koordinátori prevencie, učitelia, samostatne triedni učitelia, výchovní poradcovia a polícia. U všetkých uvedených bolo ich zastúpenie v odpovediach respondentov približne rovnaké, pričom išlo o polovicu prípadov oproti realizácii programov zamestnancami CPPPaP.

Štyria respondenti uviedli, že tieto programy na ich škole realizuje špeciálny pedagóg a zhodne štyria, že realizáciu zabezpečujú rôzne neziskové organizácie a občianske združenia, či organizácie, ktoré sami oslovujú školu s ponukou preventívnych aktivít. Medzi takéto organizácie patria napr. cirkevné združenia, ale aj rôzne kapely a pod.

V dvoch prípadoch školy využívajú aj ponuku zamestnancov ÚPSVaR. V jednom prípade preventívne aktivity realizovala súkromné Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva, samotné vedenie školy, či odborníci, ktorých škola pozvala sama.

Čo sa týka časovej dotácie, stretli sme sa s veľkou rôznorodosťou odpovedí. Niektorí respondenti uviedli, že na ich škole nie je určená žiadna dotácia, pretože sa preventívne aktivity realizujú ako školské akcie, alebo sa na ich realizáciu využívajú vyučovacie hodiny etickej výchovy a ďalších výchovných predmetov.

V dvoch prípadoch mali na škole vyčlenené na realizáciu prevencie asi 2 hodiny ročne na triedu. Najčastejšou odpoveďou boli 3 hodiny ročne. Potom nasledovali 4 hodiny.

Na niektorých školách majú na triedu ročne asi 5-6 hodín, či dokonca 6-8 hodín ročne. V jednom prípade respondent uviedol, že ročne na jednu triedu prípadne asi 20 hodín preventívnych aktivít a dvaja respondenti uviedli, že je to až 30 hodín, pričom jeden z nich medzi tieto hodiny započítal aj pravidelné fungovanie artefiletiky⁸ v ročníkoch prvého stupňa, ktoré sa odohrávajú každý týždeň po 2 hodiny.

Len dvaja respondenti k počtu uvedených hodín dodali, že je to veľmi individuálne pri každej triede, keďže sa snažia pružne reagovať na potreby jednotlivých tried, s posilnením prevencie v rizikových triedach. Môžeme však konštatovať, že celkovo je preventívnym hodinám venovaná veľmi nízka časová dotácia.

Napriek tomu, že sa programy primárnej prevencie na školách realizujú, len 70,2% respondentov uviedlo, že sa u týchto programov na ich škole zisťuje, aký mali programy úspech u detí. Medzi najčastejší spôsob zisťovania takejto spätnej väzby patrilo rozhovor so žiakmi, čo uviedlo 19% respondentov. Ďalšou najpoužívanejšou formou bol dotazník (15%). Na niektorých školách je spätná väzba získavaná prostredníctvom diskusie, v prípadoch menších žiakov školy využívajú aj kresbu alebo iné formy zisťovania slabých a silných stránok aktivity kvalitatívnou formou. Niektorí respondenti ako formu zisťovania uviedli pozorovanie. Išlo pritom o kombináciu tejto metódy s ďalšími, čo považujeme za veľmi vhodné.

Popri získavaní spätnej väzby od detí nás zaujímalo, či a akým spôsobom pedagogickí a odborní zamestnanci uskutočnené preventívne aktivity hodnotia v rámci pedagogického zboru. Hodnotenie sa podľa respondentov koná len v 57,4% prípadov.

⁸ Artefiletika je kombináciou arteterapie a moderného poňatia výtvarnej výchovy, ktorá využíva výtvarné činnosti k liečbe psychických a sociálnych problémov.

V spôsoboch hodnotenia prevažuje ústna forma, či už v podobe diskusie, besedy, rozhovoru a to najmä na poradách a metodických stretnutiach. Len v minime prípadov školy používajú na pedagogické hodnotenie preventívnych aktivít písomnú formu v podobe dotazníkov alebo podanej správy.

V rámci mapovania primárnej prevencie na školách sme ešte respondentov požiadali, aby zhodnotili súčasný stav primárnej prevencie na ich školách, našli plusy i mínusy.

Medzi najčastejšie spomínané mínusy môžeme zaradiť kritiku nesystémovosti aktivít. Respondenti uvádzali, že aktivity sú často jednorazové či nárazové, nie sú pravidelné a nedostatočne pružne reagujú na potreby danej skupiny. Navyše im často chýba atraktivita, najmä v prípade besied a prednášok, keď neraz účastníci, teda žiaci o danej problematike disponujú väčším množstvom informácií než samotný prednášajúci odborník. V tejto súvislosti spomínali práve odborní zamestnanci škôl, že ako výrazný nedostatok vnímajú to, že vedenie školy neraz nedostatočne oceňuje odbornosť tímu a neodborne zasahuje do jeho práce.

Ďalším negatívom, ktoré respondenti vnímali, bola nedostatočná časová dotácia pre aktivity primárnej prevencie. Respondenti uvádzali, že k preventívnym aktivitám vedenie pristupuje v zmysle „kým nič nehorí, je zbytočné to robiť“ [úvodzovky v originálnom vyjadrení].

V súvislosti s časovou dotáciou a vyššie spomenutou nesystematickosťou videli respondenti aj ďalšie mínusy, a to v podobe zanedbávania vyučovacieho procesu. Keďže sa primárne aktivity na viacerých školách realizujú počas / namiesto bežného vyučovania, je to z pohľadu vyučujúcich na úkor vyučovacích hodín.

Niektorí respondenti medzi mínusmi spomenuli nedostatok finančných prostriedkov, v dôsledku čoho nie sú schopní študentom ponúknuť kvalitnejšie a efektívnejšie programy, ktoré by chceli realizovať.

Medzi plusy preventívnych aktivít radili viacerí respondenti to, keď preventívne aktivity reagujú pružne na potreby a problémy žiakov a ponúkajú aktuálne témy. Ďalšími plusmi boli respondentmi vnímané preventívne aktivity, ktoré sú realizované intenzívne, interaktívne a zážitkovou formou.

Ako ďalšie plus uvádzali respondenti to, že žiaci sú vďaka aktivitám primárnej prevencie informovaní, dozvedia sa, kto im môže pomôcť pri riešení určitých problémov alebo životných situácií.

Ako veľmi pozitívne sme vnímali vyjadrenie niekoľkých respondentov, že na žiakoch je viditeľná odozva na preventívne aktivity, reagujú na ne pozitívne, zmena v ich správaní je často viditeľná, žiaci napredujú pozitívnou cestou, dosahujú sa lepšie výsledky. V týchto vyjadreniach je možné vidieť, že preventívne aktivity majú zmysel, ak sa robia formou a spôsobom vhodným pre danú cieľovú skupinu. Školy, ktoré zaznamenávajú úspech preventívnych aktivít v podobe viditeľnej zmeny v prejavochoch žiakov, by tak mohli byť inšpiráciou pre iných.

Okrem respondentov, ktorí vedeli popísať nedostatky a plusy preventívnych aktivít realizovaných na ich školách, sa však našli aj respondenti, ktorí považovali aktuálny stav prevencie na ich školách za primeraný a adekvátny. Títo respondenti zvyčajne dodávali, že na ich školách sú vo veľkej miere žiaci z funkčných rodín, školy sa nestretávajú s extrémnymi či rozsiahlymi prípadmi sociálno-patologických javov alebo rizikového správania. Tu sa môžeme zamyslieť nad tým, ako je asi vnímaná primárna prevencia na takýchto školách.

Opätovne vidieť, že zabezpečovanie prevencie je individuálnou záležitosťou jednotlivých škôl, bez všeobecne platných pravidiel. Školy sa rôznia aj v tom, či programy prevencie organizujú a realizujú len jednotlivci alebo či ide o spoluprácu viacerých zamestnancov a odborníkov či dokonca tímov určených na riešenie prevencie.

Určité riziko môže vyplývať z popísanej spolupráce s Centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. Ako sme uvideli vyššie, existujú školy, ktoré či už organizáciu alebo realizáciu preventívnych aktivít nechávajú výlučne na zamestnancoch Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, čo sa odrážalo aj v prehľade tém („čo je v programe CPPPaP“). Na jednu stranu oceňujeme takúto spoluprácu školy s poradňami, ktoré spravidla disponujú skúsenými odborníkmi s odskúšanými (a zrejme aj fungujúcimi) preventívnymi programami, avšak nesie to v sebe aj určité riziko, ktoré vidíme v tom, že tieto programy nemusia byť „ušíť“ na mieru konkrétnej škole a potrebám jej žiakov. Tomuto riziku sa dá predísť dobrou komunikáciou a zdefinovaním potrieb zo strany škôl.

V rámci mapovania primárnej prevencie na školách nás špeciálne zaujímali programy osobnostno-sociálnej výchovy, ktoré spĺňajú funkciu nešpecifickej primárnej prevencie.

Realizáciu programov osobnostno-sociálnej výchovy na školách uviedlo 22 respondentov, ostatných 25 respondentov takéto programy na školách nezaznamenalo.

Tieto programy sa pritom zvyčajne realizujú na hodinách náboženstva a etiky. Ďalej respondenti uvádzali, že osobnostno-sociálnu výchovu realizujú aj prostredníctvom triednických hodín alebo počas stretnutí s interným či externým psychológom. Na niektorých školách je osobnostno-sociálna výchova rozšírená aj o mentorský program, hodnotové vzdelávanie, vzdelávanie v oblasti duševného zdravia, prevencie násilia vo vzťahoch, v sexuálnom správaní a pod.

V rámci prieskumu nás tiež zaujímalo, či zapojení sociálni pracovníci realizujú preventívne aktivity zamerané na prevenciu sociálno-patologických javov a rizikového správania žiakov. Z našich respondentov takéto aktivity realizuje 48,5%.

Medzi dôvody, pre ktoré respondenti nerealizujú prevenciu, patrí podľa nich najmä to, že takéto činnosti nepatria do náplne ich práce, alebo udávali, že preventívne aktivity nevykonávajú z dôvodu, že im to neumožňuje legislatíva.

Ďalším častým dôvodom bol nedostatok času a kapacít na ich realizáciu. Tí respondenti, ktorí kvôli zahlteniu inými pracovnými povinnosťami nemajú čas realizovať preventívne aktivity udávali, že pracujú s akútnymi prípadmi, bez možnosti dlhodobej intervencie, takže ani preventívne pôsobenie nie je z ich strany (časových možností) možné.

Tí respondenti, ktorí v rámci svojho pôsobenia majú príležitosť realizovať aj preventívne aktivity, sa v nich zameriavajú najmä na oblasť prevencie závislostí, najmä drogovej (27%). Ďalšou najčastejšou oblasťou bola prevencia šikany (21%), neprispôsobivého, resp. agresívneho správania (15%) a záškoláctva (12%). V súvislosti so záškoláctvom jeden respondent dokonca uviedol, že v tejto oblasti pracujú aj s rodičmi, ktorých motivujú, aby deťom umožnili ísť do školy, príp. rodičov učia, ako deti k tomu motivovať.

Respondenti sa v rámci preventívnych aktivít venujú aj témam trestnej činnosti, napr. krádežiam. Preventívne aktivity odborníkov z oblasti sociálnej práce sa ďalej zameriavajú na emocionálne dozrievanie a vyjadrovanie emócií, rozvíjanie vzťahov, na riešenie problémov a konfliktov v triede, na zdravé a bezpečné sexuálne správanie, na hrozbu virtuálneho a internetového priestoru, či na oblasť zdravia a bezpečia vo všeobecnosti, na prosociálne správanie detí, na podporu komunikácie a na asertivitu, ako aj na prípravu na budúce povolanie a celkové zameranie na budúcnosť. V rámci preventívnych aktivít sa respondenti venujú aj tematike voľnočasových aktivít a úcty voči starším, krízovým situáciám v rodine a rodinným vzťahom, či útekom z domova.

Keďže väčšina našich respondentov pracuje na oddeleniach SPO a SK, uvádzali, že ich preventívne aktivity sa zameriavajú aj na podporu rodičovských zručností a posilňovanie rodičovských kompetencií, či na úpravu práv a povinností rodičov počas rozvodového konania.

Iniciátorom prevencie sú väčšinou samotné organizácie či združenia, v ktorých respondenti pracujú. Tie oslovujú školy s ponukou preventívnych aktivít, ktoré následne po dohode so školou realizujú.

Druhým najčastejším iniciátorom preventívnych aktivít sú samotné školy, resp. zamestnanci škôl v pozícii preventívnych pracovníkov a učiteľov, ktoré oslovujú respondentov a ich organizácie so záujmom o realizovanie preventívnych programov.

Ďalšie subjekty, ktoré oslovujú našich respondentov so záujmom o realizáciu preventívnych aktivít sú sociálni pracovníci nízkoprahových centier, pracovníci sociálnych oddelení na mestských úradoch, príspevkové organizácie obce alebo samotná obec, psychológovia z ÚPSVaR, policajný zbor, či dokonca komisárka pre ľudské práva.

Zaujímalo nás tiež, či a akým spôsobom zisťujú respondenti po realizovaní preventívnych aktivít ich odozvu medzi deťmi, ako deti vnímajú prínos daných aktivít.

Väčšina respondentov uviedla, že odozvu získava prostredníctvom rozhovoru a dotazníkom. Viacerí respondenti sa vyjadrili, že odozvu získavajú prostredníctvom spätnej väzby, avšak bez bližšieho uvedenia spôsobu a formy získavania spätnej väzby.

Jeden respondent sa vyjadril, že zisťovanie odozvy má zmysel vtedy, ak sú tieto stretnutia cyklické, pravidelné. S týmto tvrdením si dovoľujeme nesúhlasiť, nakoľko považujeme venovanie pozornosti odozve a prínosu aktivity pre jej účastníkov za nevyhnutnú súčasť samotných preventívnych aktivít. Aktivita, po ktorej žiaci a študenti sú ponechaní „sami sebe“ a vlastným dojmom, môže vyvolávať pocit, že bola urobená len preto, aby bolo, nie preto, aby žiakom niečo priniesla. Práve to môže následne u žiakov vyvolať zľahčovanie celej aktivity, či témy, ktorej bola prevencia venovaná.

Okrem toho respondenti na získanie odozvy využívajú dotazník, pričom tento spôsob je aplikovaný rovnako často ako použitie rozhovoru. Respondenti taktiež získavajú spätnú väzbu od žiakov prostredníctvom skupinovej diskusie. Ako ďalšie spôsoby získavania odozvy uvádzali respondenti pozorovanie, overovanie skutočnosti (pričom neuviedli, akým spôsobom skutočnosť overujú), zhodnotenie v spolupráci so školou, rozhovor s učiteľom, návštevu v rodine, otázky.

3.6 Potreba profesie školského sociálneho pracovníka na školách

Poslednou skúmanou oblasťou, na ktorú sme sa v rámci nášho prieskumu zameriavali, bolo vnímanie potreby profesie školského sociálneho pracovníka na školách.

Pedagogických a odborných pracovníkov škôl sme sa pýtali, v akých oblastiach by uvítali pomoc kompetentného pracovníka na školách. Potrebnosť pomoci hodnotili na 4 bodovej škále, kde 1= určite áno a 4 = určite nie.

Najväčšiu potrebu pomoci kompetentného pracovníka vnímali respondenti v oblasti organizovania celoživotného vzdelávania zameraného na podporu školskej úspešnosti a vytváranie pozitívnej školskej klímy. Ďalej by respondenti uvítali pomoc s tvorbou a implementáciou preventívnych programov a pri koordinácii a podpore procesu začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Oblasti, v ktorých respondenti vnímali najnižšiu potrebu pomoci boli vykonávanie sociálnej prevencie, realizácia sociálnych šetrení v rodinách a pomoc žiakom pri zvládaní dopadov rozdielneho kultúrneho kontextu.

Tabuľka 9: Pomoc a podpora kompetentného pracovníka – pedagogickí a odborní pracovníci

Oblasti pomoci kompetentného pracovníka na školách	Priemer*
organizovanie celoživotného vzdelávania a programov zameraných na rozvoj kompetencií a budovania kapacít s cieľom podpory školskej úspešnosti žiakov a kreovania pozitívnej školskej klímy	1,63
tvorba a implementácia preventívnych programov v oblasti sociálno-patologických javov v školstve, rozvíjanie a realizácia preventívnych programov zameraných na prevenciu a elimináciu rizikového správania detí a žiakov a tiež prevenciu a elimináciu sociálno-patologických javov, ktoré ich ohrozujú	1,65
koordinácia a podpora procesu začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami	1,72
monitorovanie žiakov s problémami vo vzdelávaní, výchove a vývine osobnosti a v spolupráci s učiteľmi, rodičmi a ostatnými členmi multidisciplinárneho tímu diagnostika a pomoc týmto žiakom	1,74
implementácia programov osobnostno-sociálneho rozvoja na školách	1,77
poskytovanie krízovej intervencie, sociálneho poradenstva a podpory zameranej na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie	1,77
vykonávanie osvetovej činnosti súvisiacej s prevenciou sociálno-patologických javov ohrozujúcich žiakov a rizikového správania žiakov	1,78
ochraňovanie a presadzovanie právom chránených záujmov dieťaťa, najmä právo na vzdelávanie, ktoré rešpektuje dôstojnosť, hodnotu a jedinečnosť každého žiaka a zabezpečuje rovnosť šancí v prístupe ku vzdelávaniu pre všetkých žiakov	1,79
sieťovanie a koordinovanie činnosti medzi pedagogickými a odbornými zamestnancami, rodičmi, sociálnymi pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, organizáciami v miestnej komunite a ďalšími intervenujúcimi subjektmi	1,80
organizovanie výkonu supervízie pedagogických a odborných zamestnancov	1,80
riešenie sociálnych problémov znižujúcich školskú úspešnosť detí	1,87
vykonávanie sociálnej prevencie, vrátane depistážnej činnosti, zameranej na ciele a včasné vyhľadávanie jedincov, ktorí sa môžu ocitnúť alebo sa už ocitli v nepriaznivej sociálnej situácii	1,87
skúmanie sociálnej situácie a vykonávanie sociálneho šetrenia s cieľom posúdiť životnú situáciu žiakov so sociálnymi problémami a podľa potreby vykonávať analýzu sociálnej situácie návštevou službou v rodinách na základe spolupráce s orgánmi verejnej správy, prípadne ďalšími subjektmi	1,95
pomoc žiakom pri zvládaní dopadov rozdielneho kultúrneho kontextu	2,15

*nižšie číslo znamená vyššie vnímanie potreby pracovníka

Rovnako sociálnych pracovníkov sme sa pýtali, v akých oblastiach by uvítali pomoc kompetentného pracovníka na školách. Potrebnosť pomoci hodnotili na 4 bodovej škále, kde 1= určite áno a 4 = určite nie.

Respondenti by uvítali pomoc najmä pri presadzovaní práv a právom chránených záujmov dieťaťa, pri riešení sociálnych problémov znižujúcich školskú úspešnosť žiakov, vykonávaní sociálnej prevencie.

Najmenšiu potrebu pomoci kompetentného pracovníka na školách vyjadrili pri organizovaní celoživotného vzdelávania zameraného na školskú úspešnosť žiakov a školskú klímu. V tejto skupine respondentov je to aj pochopiteľné, keďže zvyčajne nepracujú s dieťaťom ako so žiakom a nemajú ani možnosť vytvárať klímu v triede.

Tabuľka 10: Pomoc a podpora kompetentného pracovníka – sociálni pracovníci

Oblasti pomoci kompetentného pracovníka na školách	Priemer*
ochraňovanie a presadzovanie právom chránených záujmov dieťaťa, najmä právo na vzdelávanie, ktoré rešpektuje dôstojnosť, hodnotu a jedinečnosť každého žiaka a zabezpečuje rovnosť šancí v prístupe ku vzdelávaniu pre všetkých žiakov	1,32
riešenie sociálnych problémov znižujúcich školskú úspešnosť detí	1,37
vykonávanie sociálnej prevencie, vrátane depistážnej činnosti, zameranej na ciele a včasné vyhľadávanie jedincov, ktorí sa môžu ocitnúť alebo sa už ocitli v nepriaznivej sociálnej situácii	1,39
sieťovanie a koordinovanie činnosti medzi pedagogickými a odbornými zamestnancami, rodičmi, sociálnymi pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, organizáciami v miestnej komunite a ďalšími intervenujúcimi subjektmi	1,42
poskytovanie krízovej intervencie, sociálneho poradenstva a podpory zameranej na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie	1,42
monitorovanie žiakov s problémami vo vzdelávaní, výchove a vývine osobnosti a v spolupráci s učiteľmi, rodičmi a ostatnými členmi multidisciplinárneho tímu diagnostika a pomoc týmto žiakom	1,57
vykonávanie osvetovej činnosti súvisiacej s prevenciou sociálno-patologických javov ohrozujúcich žiakov a rizikového správania žiakov	1,58
skúmanie sociálnej situácie a vykonávanie sociálneho šetrenia s cieľom posúdiť životnú situáciu žiakov so sociálnymi problémami a podľa potreby vykonávať analýzu sociálnej situácie návštevou službou v rodinách na základe spolupráce s orgánmi verejnej správy, prípadne ďalšími subjektmi	1,60
implementácia programov osobnostno-sociálneho rozvoja na školách	1,60
tvorba a implementácia preventívnych programov v oblasti sociálno-patologických javov v školstve, rozvíjanie a realizácia preventívnych programov zameraných na prevenciu a elimináciu rizikového správania detí a žiakov a tiež prevenciu a elimináciu sociálno-patologických javov, ktoré ich ohrozujú	1,60
koordinácia a podpora procesu začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami	1,63
organizovanie výkonu supervízie pedagogických a odborných zamestnancov	1,69
pomoc žiakom pri zvládaní dopadov rozdielneho kultúrneho kontextu	1,70
organizovanie celoživotného vzdelávania a programov zameraných na rozvoj kompetencií a budovania kapacít s cieľom podpory školskej úspešnosti žiakov a kreovania pozitívnej školskej klímy	1,89

*nižšie číslo znamená vyššie vnímanie potreby pracovníka

4 ZÁVERY PRIESKUMU A NÁVRHY OPATRENÍ

V rámci realizovaného prieskumu sme hľadali odpoveď na hlavnú výskumnú otázku: „Ako je vnímaná potreba zaradiť profesiu sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve?“

Odpoveď na hlavnú výskumnú otázku sme hľadali prostredníctvom jej rozčlenenia na otázky čiastkové, zamerané na nasledujúce okruhy:

- Sociálne problémy žiakov – *S akými sociálnymi problémami žiakov sa zamestnanci škôl stretávajú?*
- Zdroje podpory pri riešení sociálnych problémov – *Kto rieši sociálne problémy žiakov na školách?*
- Hodnotenie spôsobov riešenia sociálnych problémov – *Sú riešenia sociálnych problémov žiakov škôl efektívne a vedú k eliminácii či k vyriešeniu problému?*
- Začleňovanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu – *V ktorých oblastiach vnímajú zainteresované subjekty potrebu podpory pri začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu?*
- Preventívne programy a programy osobnostno-sociálneho rozvoja – *Realizujú školy pravidelné preventívne programy a programy osobnostno-sociálneho rozvoja pre svojich žiakov?*
- Zaradenie profesie sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve – *V ktorých oblastiach by uvítali zamestnanci škôl pomoc pri riešení sociálnych problémov?*
- Názory sociálnych pracovníkov na súčasný stav riešenia sociálnych problémov žiakov škôl a na potrebu etablovania profesie školského sociálneho pracovníka v školách – *Ako vnímajú sociálni pracovníci pôsobiaci v oblasti školskej sociálnej práce a v oblasti sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately súčasný stav spojený s riešením sociálnych problémov žiakov na školách?*

Výstupom prieskumu sú sformulované závery a návrhy opatrení a riešení daného stavu.

4.1 Závery prieskumu

Výsledky prieskumu poukázali na viaceré „biele miesta“ pri riešení sociálnych problémov žiakov, ako aj pri realizácii preventívnych aktivít zameraných na predchádzanie sociálno-patologickým javom a rizikovému správaniu žiakov. Z nášho prieskumu vyplývajú tieto závery:

- Problém disfunkčných rodín spolu s rizikovým a násilným správaním žiakov patria medzi najčastejšie sociálne problémy, s ktorými sa respondenti (pedagogickí a odborní pracovníci škôl) vo svojej praxi stretávajú. Pritom za najzávažnejší druh rizikového správania považujú respondenti (pedagogickí a odborní pracovníci škôl) jednoznačne šikanovanie, agresivitu a poruchy správania žiakov, záškoláctvo, užívanie drog.
- Školy iba v malej miere zamestnávajú odborných zamestnancov, ktorých by mohli mať k dispozícii podľa zákona č.317/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (školský psychológ, špeciálny pedagóg, školský logopéd, liečebný pedagóg, sociálny pedagóg). Školy majú poväčšine iba špeciálneho pedagóga.
- Napriek výskytu mnohých sociálnych problémov žiakov, ktoré pedagogickí a odborní zamestnanci škôl evidujú, chýba v multidisciplinárnom tíme odborných zamestnancov škôl odborník, ktorý by bol kompetentný na riešenie sociálnych problémov.
- Zvyšujúci sa podiel žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, s odlišným kultúrnym zázemím, z rodín v hmotnej núdzi a zvyšujúci sa výskyt rôznych sociálno-patologických javov a rizikového správania žiakov tak vytvára enormný tlak na pedagogických pracovníkov. Tí však na riešenie sociálnych problémov nemajú čas, ani kompetencie.

- Riešenia sociálnych problémov žiakov sa mnohokrát zužujú na represívne opatrenia, pokarhania či „postrašenia“ od autorít (polícia, riaditeľ školy). Chýbajú riešenia sociálnych problémov multidisciplinárnym tímom odborníkov. Tento prístup k (ne)riešeniu sociálnych problémov vytvára príležitosti pre vznik bojových pozícií rodič – učiteľ, alebo opozície rodič a pracovník Centra špeciálno-pedagogického poradenstva voči „zlému“ učiteľovi. V konečnom dôsledku tento prístup k sociálnym problémom znižuje a sťažuje možnosti ich riešenia.
- Intervencia odborného zamestnanca školy je respondentmi (pedagogickými a odbornými pracovníkmi škôl) považovaná za najdostupnejšiu a najefektívnejšiu, s možnosťou dlhodobej intervencie a sprevádzania.
- Školy, ktoré nedisponujú vlastným odborným personálom, využívajú (v rôznej miere) služby externých odborníkov, predovšetkým z Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a Centier špeciálno-pedagogického poradenstva. Žiaľ personálna kapacita týchto centier je obmedzená a nedokáže naplniť potreby škôl. Rovnako pracovníci týchto centier často nemajú kvôli svojej vyťažnosti priestor poskytovať dlhodobú intervenciu a sprevádzanie.
- Zistenia nášho prieskumu tiež ukazujú, že oblasť spolupráce medzi rodinou a školou je často problémová, hoci v efektívite riešení sociálnych problémov označili všetci respondenti práve rodinu na najvyšších miestach, čo znamená, že práve riešenia rodín v spolupráci s odbornou pomocou sú efektívne a prispievajú k riešeniu problémov.
- Skúsenosť so začleňovaním a vzdelávaním žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu mali takmer všetci respondenti (97,8%). Respondenti by uvítali pomoc a podporu najmä s asistenciou žiakov, s prácou s triednym kolektívom, ako aj v oblasti metodického usmernenia, vypracovávaní IVVP a spolupráce s ostatnými subjektmi.
- Prevencia sociálno-patologických javov a rizikového správania žiakov je na školách síce prítomná, z výsledkov nášho prieskumu ale vyplýva, že jej väčšinou nie je venovaný dostatočný priestor. Preventívne programy sa často realizujú v malom rozsahu, nsystematicky, pričom sú používané málo efektívne (niekedy až nevhodné) formy.
- Programy osobnostno-sociálnej výchovy, ktoré spĺňajú funkciu nešpecifickej primárnej prevencie, sú využívané v rôznej miere, od úplnej absencie až po také využitie školami, ktoré by mohlo byť príkladom dobrej praxe pre druhých.
- Realizovaný prieskum ukázal, že zapojení respondenti by v škole privítali odborníka na riešenie sociálnych problémov žiakov. Najväčšiu potrebu pomoci kompetentného pracovníka vnímali respondenti (pedagogickí a odborní pracovníci škôl) v oblasti organizovania celoživotného vzdelávania zameraného na podporu školskej úspešnosti a vytváranie pozitívnej školskej klímy. Ďalej by respondenti uvítali pomoc s tvorbou a implementáciou preventívnych programov a pri koordinácii a podpore procesu začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Respondenti z radov sociálnych pracovníkov by uvítali pomoc najmä pri presadzovaní práv a právom chránených záujmov dieťaťa, pri riešení sociálnych problémov znižujúcich školskú úspešnosť žiakov a pri vykonávaní sociálnej prevencie.

4.2 Návrhy opatrení

Riešenie sociálnych problémov žiakov na školách a spolupráca zainteresovaných strán

Napriek výskytu mnohých sociálnych problémov žiakov, ktoré pedagogickí a odborní zamestnanci škôl evidujú, chýba v multidisciplinárnom tíme odborných zamestnancov škôl odborník, ktorý by bol kompetentný riešiť sociálne problémy, realizovať programy sociálnej prevencie a ktorý by zároveň koordinoval multidisciplinárny tím odborníkov s cieľom komplexnej pomoci žiakom v nepriaznivej životnej situácii, ktorá negatívne ovplyvňuje ich školskú úspešnosť a znižuje ich kvalitu života.

Výhodami etablovania profesie školského sociálneho pracovníka medzi odborných zamestnancov škôl by bolo: poskytovanie služieb sociálnej práce a sociálneho poradenstva v súlade s platnou legislatívou, promptnosť riešenia sociálnych problémov žiakov, ktoré ovplyvňujú ich školskú úspešnosť, s možnosťou dlhodobej intervencie a sprevádzania, poskytovanie služieb odborníkom „zvnútra“, ktorý žiakov pozná, poskytovania služieb v súlade s potrebami jednotlivých žiakov, ako aj realizácia systematických preventívnych programov, šitých ma mieru ich účastníkom interným odborníkom a pod.

Pre oblasť riešenia sociálnych problémov žiakov na školách, navrhujeme na základe záverov nášho prieskumu zaviesť tieto opatrenia:

- Systémovo zlepšiť dostupnosť zamestnania interných odborných zamestnancov na školách.
- Rozšíriť tím odborných zamestnancov škôl o školských sociálnych pracovníkov a doriešiť otázku ich financovania z verejných zdrojov, ako aj všetky podmienky pre etablovanie tejto profesie (kompetencie, náplň práce, kto bude ich zamestnávateľ, aby sa eliminoval konflikt záujmov, doplnenie školskej legislatívy a pod.).
- Posilniť multidisciplinárnu spoluprácu odborných pracovníkov a implementovať služby podpory pri riešení sociálnych problémoch žiakov, založené na partnerskom prístupe ku klientovi a všetkým zúčastneným stranám, synergickom efekte spolupráce vychádzajúcej z efektívnej deľby práce a cieleného využívania kompetencií členov.
- Vytvoriť a implementovať štátne a štátom dotované celonárodné programy kontinuálneho profesionálneho rozvoja pre pedagogických a odborných zamestnancov (vrátane zamestnancov školských zariadení) v oblasti inklúzie detí so ŠVVP, rozvoja zručností v zvládaní sociálnych problémov a poznania svojich kompetencií aj profesijných hraníc v tejto oblasti, v oblasti prevencie, osobnostno-sociálnej výchovy a pod.

Spolupráca s rodinou

Pre školskú úspešnosť žiakov je dôležitá komplexná podpora tak zo strany školy, ako aj rodiny. Žiaci škôl žijú v rôznych rodinách a v rôznych životných situáciách. Školskí sociálni pracovníci môžu prispieť k posúdeniu životných situácií žiakov a navrhnúť riešenia. Práca školského sociálneho pracovníka a jej presah „za brány školy“ – do rodín žiakov – môže výrazne prispieť ku skvalitneniu výchovno-vzdelávacieho procesu v škole. Môže predchádzať vzniku mnohých patologických situácií, ktoré by tento proces narušovali a ak už nastanú, je tu sociálny pracovník, ktorý je kompetentný na ich riešenie. Práve potreba komplexnej pomoci dieťaťu v núdzi a dieťaťu v ohrození je ťažiskovým argumentom na podporu legitímneho zavedenia školskej sociálnej práce do škôl.

Sociálno-právna ochrana sa zo zákona zameriava iba na ohrozené deti, ktoré sa do systému ochrany väčšinou dostávajú až vtedy, keď sa veľakrát dlhodobá negatívna situácia rodiny stáva kritickou. Riešenie v tejto fáze býva ťažké a pre štát drahé. V systéme ochrany dieťaťa chýba významný článok širokej a včasnej sociálnej pomoci s dôrazom na preventívnu starostlivosť. Z pohľadu sociálnych pracovníkov sú školy z mnohých dôvodov ideálnym priestorom na naplnenie tejto úlohy a školský sociálny pracovník by mohol zohrať významnú úlohu vo včasnej pomoci a podpore deťom aj ich rodinám tak, aby sa ich do evidencie sociálno-právnej ochrany dostávalo čoraz menej.

Pre oblasť spolupráce s rodinou, navrhujeme na základe záverov nášho prieskumu zaviesť tieto opatrenia:

- Je potrebné posilňovať kompetencie rodín v zvládaní sociálnych problémov (pomoc k svojpomoci).

- Je potrebné pracovať na zlepšení vzťahov medzi učiteľmi a rodičmi už od nástupu dieťaťa do školy a od začiatku zavádzať tímové aktivity, tréningy komunikácie a spolupráce na podporu toho, aby rodič a učiteľ boli stabilným základom podporného tímu žiaka.
- V prípade potreby realizovať multidisciplinárny podporný prístup na riešenie problémov a poskytovať žiakovi služby podpory, ako aj programy podpory spoločensky zodpovedného správania, namiesto represívnych opatrení.
- Je žiadúce, aby školy mali zavedené stratégie transparentnej informovanosti rodičov nielen o školských výsledkoch a o dianí v škole, ale aj o klíme v škole, realizácii preventívnych programov a zhodnotení ich prínosu a pod.
- V prípade dlhodobých alebo vyostrených konfliktov medzi učiteľom a rodičom je vhodným riešením, aby škola mala k dispozícii napr. službu mediácie.

Začleňovanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu

Akútnou a často systematicky neuchopenou je oblasť inkluzívneho vzdelávania. Jeho základným princípom je umožniť všetkým deťom dosiahnutie ich vzdelávacieho maxima pri súčasnom rešpektovaní ich vzdelávacích potrieb. Ďalším benefitom inkluzívneho prístupu vo vzdelávaní je, že školy pripravujú všetkých žiakov na život v spoločnosti, v ktorej vždy boli, sú a budú ľudia s rôznymi typmi postihnutia a znevýhodnenia, čím škola, ako spoločenská inštitúcia, plní aj socializačnú funkciu a formuje v deťoch rešpekt a cenenie rozmanitosti.

Pre oblasť začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu, navrhujeme na základe záverov nášho prieskumu zaviesť tieto opatrenia:

- Vytvárať fyzické podmienky pre implementáciu inkluzívneho vzdelávania žiakov so zdravotným postihnutím v bežných školách (zabezpečenie bezbariérového prístupu v školách, technického vybavenia, pomôcok a pod.).
- Príprava vzdelávacích programov pre učiteľov a vzdelávanie učiteľov v oblasti inkluzívneho vzdelávania.
- Príprava preventívnych programov osobnostno-sociálnej výchovy pre žiakov základných a stredných škôl (zameraných na výchovu k tolerancii, akceptáciu rôznorodosti, vyjadrenie prijatia, podpory a vzájomného rešpektu a i.) a implementácia týchto programov na pôdu škôl.
- Vytvorenie dostatočného množstva pracovných miest v školách pre asistentov učiteľa a zabezpečiť fungovanie podporného multidisciplinárneho tímu odborníkov, za účelom podpory žiakov so ŠVVP a ich inklúzie na školách.
- Zintenzívnenie spolupráce škôl, centier špeciálno-pedagogického poradenstva a rodičov pri vypracovávaní individuálnych vzdelávacích programov pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ako aj pri celom procese inklúzie.

Preventívne programy a programy osobnostno-sociálneho rozvoja

Najefektívnejším spôsobom predchádzania, alebo eliminácie sociálno-patologických javov a rizikového správania žiakov je prevencia. Práca so žiakmi by sa mala zameriavať preto nielen na pomoc v oblastiach, v ktorých žiak zlyháva, ale aj podporu v zatiaľ neproblémových oblastiach života.

Sociálnu prevenciu môžeme definovať ako ucelený systém opatrení, ktorých cieľom je predísť, prípadne minimalizovať sociálne zlyhanie, a to hlavne také, ktoré je v rozpore so základnými spoločenskými hodnotami (ako je kriminalita, toxikománia, rasizmus, násilie...). Tak prevencia slúži na ochranu spoločnosti, ale aj samotného jedinca.

Prevenencia rizikového správania žiakov je dôležitou oblasťou poslania škôl. Je však potrebné, aby implementované preventívne programy boli realizované systematicky, v dostatočnom rozsahu, reflektovali konkrétne potreby svojich účastníkov a používali efektívne formy a metódy práce.

Pre oblasť prevencie sociálno-patologických javov a rizikového správania žiakov, navrhujeme na základe záverov nášho prieskumu zaviesť tieto opatrenia:

- Vytvoriť stabilné, legislatívne ukotvené miesto preventívnym programom v školskom systéme.
- Zadefinovať parametre/ štandardy minimálneho preventívneho programu, ktorý bude mať povinnosť každoročne vypracovať, prípadne aktualizovať a implementovať každá škola. Zodpovedať za neho bude školský koordinátor prevencie a na jeho tvorbe a realizácii sa budú podieľať všetci pedagogickí a odborní pracovníci školy.
- Obsah preventívnych aktivít čo najviac adresne prispôbiť potrebám danej školy, triedy, pričom pri realizácii preventívnych programov je potrebné reflektovať aj novodobé fenomény ako závislosť na PC/mobile, kyberšikana, interkulturálna odlišnosť a pod.
- Podpora adaptácie efektívnych, v zahraničí používaných metód a postupov práce v oblasti prevencie (napr. programy školskej mediácie, Metóda ART (Aggression replacement training), ktorej cieľom je redukovať problémové správanie a podporovať prosociálne správanie, podpora tímovej spolupráce a individuálneho ocenenia kompetencií namiesto výkonového zamerania, mentoring, hodnotové učenie a pod.)
- Zaviesť systematický a efektívny spôsob hodnotenia prínosu prevencie.

Zaradenie profesie sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve

Školskí sociálni pracovníci sa vo svojej činnosti zameriavajú najmä na poskytovanie sociálneho poradenstva. Pomáhajú najmä pri riešení hmotnej a sociálnej núdze žiakov a ich rodín. Dôležitú a nenahraditeľnú pozíciu majú tiež v kontexte prebiehajúcich procesov inklúzie v školstve, pri koordinovaní sociálnej prevencie v škole a ich dôležitá úloha je aj v oblasti sieťovania a spolupráce – najmä školy s rodinou a komunitou, inštitúciami a orgánmi verejnej správy.

Pre etablovanie školského sociálneho pracovníka medzi odborných zamestnancov škôl a školských zariadení však v súčasnosti na Slovensku existujú závažné systémové prekážky – chýbajúca legislatíva, potreba vyčlenenia dostatočného množstva financií.

Pre oblasť zaradenia profesie sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve, navrhujeme na základe záverov nášho prieskumu zaviesť tieto opatrenia:

- Iniciať širšiu odbornú medziodborovú diskusiu o potrebnosti pracovnej pozície sociálneho pracovníka v škole.
- Budovať personálne kapacity, napríklad zaradením štúdia problematiky školskej sociálnej práce do kvalifikačného vzdelávania budúcich sociálnych pracovníkov, prípadne zaradenie školskej sociálnej práce medzi špecializované činnosti sociálnej práce.
- Zmena školskej legislatívy a nastavenie potrebných podmienok v prospech zaradenia profesie školského sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve.
- Vypracovať všetky dokumenty potrebné na etablovanie profesie školského sociálneho pracovníka do kategórie odborných zamestnancov v školstve (profesiogram, kompetenčný model školského sociálneho pracovníka, štandardy kvality školskej sociálnej práce a pod.).

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- DUNOVSKÝ, J.; DYTTYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. Týrané, zanedbávané a zneužívané dítě, Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5
- FISHER, S., ŠKODA, J. Sociální patologie. Praha: Grada publishing, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3
- GABURA, J., PRUŽINSKÁ, J. Poradenský proces. Praha: Slon, 1995. ISBN 80-85850-10-9
- GAVORA, P. a kol. 2010. Elektronická učebnica pedagogického výskumu. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. Dostupné na: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/> ISBN 978-80-223-2951-4.
- HURYCHOVÁ, E. Školská sociální práce in časopis Listy sociální práce, Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky. Ročník: IV. Číslo: 7 – PODZIM 2016. ISSN 2336-2332
- KOLAŘÍK, M. (ed.) Studijní texty pro metodiky prevence sociálně patologických jevů. Olomouc, Katedra psychologie FF UP, 2007. ISBN 80-7326-118
- LABÁTH, V. a kol. Riziková mládež. Praha: Slon, 2001. ISBN 80-85850-66-4
- MACEK, P. ADOLESCENCE: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X
- MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X
- MATULAYOVÁ, T.; HURYCHOVÁ, E.; KRÁLOVÁ, S.; LINTNEROVÁ, I.; KUNCLOVÁ, R.; HAKALOVÁ, L.; STOPKOVÁ, M. Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2017. ISBN 978-80-7421-136-2 (online) 20.9.2019
http://www.budmeprofi.cz/wp-content/uploads/2017/11/sesit_socialni_prace_1.pdf
- MIOVSKÝ, M. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN: 80-247-1362-4
- MYDLÍKOVÁ, E., GABURA, J., SCHAVEL, M. Sociálne poradenstvo. Bratislava: ASSP, 2002. ISBN 80-968713-1-5
- NAVRÁTIL, P. Teorie a metody sociální práce. Brno: Marek Zeman, 2001. s. 168. ISBN 80-903070-0-0
- NAVRÁTIL, P. Životní situace jako předmět intervence sociálního pracovníka. sociální práce, 2003.
- NEŠPOR, K.: Vaše děti a návykové látky. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-515-6
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-722-8
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X
- ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0
- VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4
- VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. Základy pedagogiky volného času. Brno: Paido, 1995. 176 s. ISBN 80-901737-9-9
- VODÁČKOVÁ, D. a kol. Krizová intervence. Praha: Portál, 2002. 543 s. ISBN 80-7178-696-9
- WINKLER, J. – PETRUSEK, M. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1997. 598 s. ISBN 80-7184-164-1

Zákon č. 61/2015 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 245/2008 z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných zákonom 330/2007 Z. z., zákonom č. 643/2007 Z. z., zákonom č. 215/2008 Z. z. a zákonom č. 466/2008 Z. z.

Zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

PRÍLOHY

Príloha č. 1: DOTAZNÍK PRE UČITEĽOV

Príloha č.2: DOTAZNÍK PRE SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV

DOTAZNÍK PRE UČITEĽOV

Vážená pani učiteľka / vážený pán učiteľ.

Touto cestou by sme Vás chceli požiadať o spoluprácu pri realizácii prieskumu. Hlavným cieľom prieskumu je zmapovanie sociálnych problémov žiakov, ktoré majú negatívny vplyv na školskú úspešnosť žiakov, na ich celkový intelektuálny, emocionálny a spoločenský rozvoj. Na základe spracovania dostupných informácií o danej téme a na základe výsledkov prieskumu chceme navrhnúť opatrenia a odporúčania za účelom podpory riešenia sociálnych problémov žiakov na školách, podpory programom prevencie vzniku sociálnych problémov a tvorby inkluzívneho prostredia pre všetky deti ohrozené vylúčením z výchovno-vzdelávacieho procesu. Prieskum sa zameriava aj na spoluprácu medzi subjektmi participujúcimi na riešení sociálnych problémov a zmapovanie potreby etablovania profesie školského sociálneho pracovníka za účelom podpory riešenia sociálnych problémov.

Radi by sme Vás ubezpečili, že vami poskytnuté informácie sú anonymné a považujeme ich za dôverné. Všetky údaje, ktoré by Vás mohli identifikovať budú zmazané a nebudú uverejnené v záverečnej správe z prieskumu, ani inak zverejnené. Účasť v prieskume je dobrovoľná. Preto Vás prosíme o pravdivé vyplnenie otázok. Spôsob vyplňovania dotazníka je popísaný pri každej otázke. V prípade potreby môžete pri príslušných otázkach označiť aj viac odpovedí.

Výsledky prieskumu budú spracované do samostatného dokumentu, ktorý bude dostupný na stiahnutie na web stránke coolschool.sk. V prípade záujmu môžete na konci dotazníka nechať na seba svoj mailový kontakt, na ktorý Vám záverečnú správu z prieskumu radi pošleme.

Realizácia prieskumu je možná vďaka finančnej podpore z Európskeho sociálneho fondu, prostredníctvom operačného programu Efektívna verejná správa. Informácie o OP EVS nájdete na www.opevs.eu. Prieskum realizuje občianske združenie PERSONA. Neformálnym partnerom je Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce. Vieme, že váš čas je vzácny, preto vám za váš čas a ochotu ďakujeme!

Vyplnením dotazníka súhlasím so svojou účasťou v tomto výskume za tu uvedených podmienok a vyhlasujem, že vstupujem do tohto výskumu dobrovoľne, bez nátlaku, nemám námietky voči podmienkam výskumu, ktoré sú uvedené vyššie a v dotazníku uvediem neskreslené informácie.

Inštrukcie pre vyplnenie dotazníka:

Označte tú odpoveď, ktorá zodpovedá Vašej situácii, názoru a podobne.

Pri otvorených otázkach a pri možnosti odpovede „iné“ **vypíšte voľnú odpoveď** do vyznačeného priestoru. Vyberajte **iba jednu odpoveď**, možnosť **viacerých odpovedí** alebo potreba posúdiť všetky predložené varianty je **uvedená priamo v texte otázky**.

0 CIEĽOVÁ SKUPINA PRIESKUMU

01. Pracujete, alebo ste pracovali ako pedagogický alebo odborný zamestnanec základných alebo stredných škôl na Slovensku?

- a) v súčasnosti pracujem
- b) v minulosti som pracoval/-a
- c) nikdy som nepracoval/-a na takejto pozícii

Ak áno, v rámci akého typu organizácií ste pracovali?

- a) Základná škola
- b) Stredná škola
- c) iné, prosím uveďte aké:

1 MAPA PROBLÉMOV U ŽIAKOV ŠKÔL

1.1 S akými problémami a rizikovým správaním sa u žiakov škôl pri svojej práci stretávate?

Označte prosím pri každom probléme frekvenciu výskytu na stupnici od 1 do 5, pričom 5 = pravidelne, 4 = často, 3 = občas, 2 = výnimočne, 1 = nikdy. V prípade potreby doplňte neuvedené problémy v časti „iné“.

- a) problémy fyzického zdravia (závažnejšie telesné ochorenie, ktoré ovplyvňuje výchovno-vzdelávací proces žiaka)
5 = pravidelne, 4 = často, 3 = občas, 2 = výnimočne, 1 = nikdy
- b) problémy duševného zdravia (duševné poruchy a poruchy správania – úzkosť, depresia, závažnejšie duševné ochorenia, mentálne postihnutie, ktoré ovplyvňujú výchovno-vzdelávací proces žiaka)
- c) problémy v oblasti správania a emotivity (poruchy správania a emotivity so začiatkom v detstve a počas dospievania, poruchy aktivity a pozornosti napr. ADHD- porucha pozornosti sprevádzaná hyperaktivitou a iné, ktoré ovplyvňujú výchovno- vzdelávací proces žiaka)
- d) špecifické vývinové poruchy učenia a reči (dyslexia, dysgrafia, dysortografia, dyskalkúlia, dyspraxia, dysfázia)
- e) žiaci, ktorí sa stali obeťami trestného činu
- f) delikventné správanie a páchanie trestnej činnosti (majetková kriminalita – krádeže, poškodzovanie cudzieho majetku, páchanie násilných trestných činov, kriminalita súvisiaca s drogami a ostatnými závislosťami a i.)
- g) agresivita, násilie, šikanovanie a týranie (vandalizmus, agresivita futbalových a iných fanúšikov, rasová neznášanlivosť, diskriminácia niektorých skupín, napr. homosexuálov, autoagresívne správanie, šikanovanie - psychické a fyzické týranie)
- h) dysfunkčné rodiny (rozvod, opustené deti, domáce násilie, bezdomovecstvo, CAN syndróm – zanedbávané, týrané a zneužívané deti)
- i) nízkopríjmové skupiny obyvateľstva resp. žiaci z chudobných rodín
- j) žiaci, ktorí stratili svojich blízkych v dôsledku úmrtia, vážna choroba v rodine
- k) problémy spojené s marginalizáciou a diskrimináciou (znevýhodňovanie alebo obmedzovanie jednotlivca alebo skupiny osôb, ktoré sa deje z dôvodu ich pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, veku, sexuálnej orientácie, viery, náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu alebo iného postavenia)
- l) žiaci, ktorí majú rodičov vo / po výkone trestu odňatia slobody
- m) neprimerané správanie zamestnancov školy
- n) záškoláctvo, zanedbávanie povinnej školskej dochádzky
- o) predčasne ukončená školská dochádzka
- p) závislosti látkového aj nelátkového charakteru (od drog, alkoholu, automatov)
- q) rizikové sexuálne správanie, znásilnenia (časté striedanie partnerov, viacero partnerov súčasne, nízka citová väzba partnerov atď.; súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo sexuálne zneužitie takej osoby iným spôsobom; predčasné tehotenstvo a rodičovstvo, znásilnenie, detská prostitúcia a i.)
- r) poruchy príjmu potravy (mentálna bulímia, mentálna anorexia)
- s) samovražednosť (dokonalé a nedokonalé pokusy) a /alebo sebapoškodzovanie (rezanie sa, pálenie sa, trhanie si vlasov a pod.)
- t) nebezpečné riadenie motorových vozidiel, rizikové športové aktivity.
- u) iné

1.2 Ktorí odborní zamestnanci sú zamestnaní vo vašej škole?

Označte prosím krížikom (x) všetkých odborných zamestnancov vašej školy, prípadne doplňte neuvedené v časti „iné“.

- a) školský psychológ
- b) školský logopéd
- c) špeciálny pedagóg, školský špeciálny pedagóg, terénny špeciálny pedagóg
- d) liečebný pedagóg
- e) sociálny pedagóg
- f) iný

1.3 S kým spolupracujete pri riešení sociálnych problémov detí?

Označte prosím krížikom (x) všetky spolupracujúce subjekty, prípadne doplňte neuvedené v časti „iné“.

- a) Odborní zamestnanci školy
- b) Rodina žiaka
- c) ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)
- d) Sociálne oddelenie obce alebo mesta
- e) Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
- f) Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva
- g) Polícia SR
- h) Súd SR
- i) Iné, prosím doplňte

1.4 Ako hodnotíte spoluprácu spolupracujúcich subjektov pri riešení sociálnych problémov detí?

Označte prosím mieru spokojnosti na stupnici od 1 do 5, pričom 5 = veľmi spokojní, 4 = spokojní, 3 = skôr spokojní, 2 = nespokojní, 1 = veľmi nespokojní. V prípade potreby doplňte spolupracujúce subjekty v časti „iné“.

- a) Odborní zamestnanci školy
5 = veľmi spokojní, 4 = spokojní, 3 = skôr spokojní, 2 = nespokojní, 1 = veľmi nespokojní
- b) Rodina žiaka
5 = veľmi spokojní, 4 = spokojní, 3 = skôr spokojní, 2 = nespokojní, 1 = veľmi nespokojní
- c) ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)
- d) Sociálne oddelenie obce alebo mesta
- e) Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
- f) Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva
- g) Polícia SR
- h) Súd SR
- i) Iné, prosím doplňte

Priestor pre poznámku:

1.5 Je pomoc spolupracujúcich subjektov dostupná hneď po vypuknutí / zaregistrovaní problému?

Označte prosím mieru promptnosti na stupnici od 1 do 5, pričom 5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly. V prípade potreby doplňte spolupracujúce subjekty v časti „iné“.

- a) Odborní zamestnanci školy
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- b) Rodina žiaka
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- c) ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)
- d) Sociálne oddelenie obce alebo mesta
- e) Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
- f) Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva
- g) Polícia SR
- h) Súdny SR
- i) Iné, prosím doplňte

Priestor pre poznámku:

1.6 Sú riešenia vykonávané v spolupráci so spolupracujúcimi subjektami efektívne a vedú k eliminácii či k vyriešeniu problému?

Označte prosím správnu možnosť. V prípade, že pri danom subjekte zvolíte možnosť nie, prosím, napíšte, prečo to tak podľa Vášho názoru je. V prípade potreby doplňte svoje postrehy v časti „Priestor pre poznámku“.

- a) Odborní zamestnanci školy Áno
Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

- b) Rodina žiaka Áno
Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je. (viac miesta v dotazníku)

- c) ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)
- d) Sociálne oddelenie obce alebo mesta
- e) Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
- f) Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva
- g) Polícia SR
- h) Súdny SR
- i) Iné, prosím doplňte

Priestor pre poznámku:

1.7 Máte v prípade potreby možnosť dlhodobej intervencie a sprevádzania pri riešení problému zo strany spolupracujúcich subjektov?

Označte prosím správnu možnosť. V prípade, že pri danom subjekte zvolíte možnosť *nie*, prosím, napíšte, prečo to tak podľa Vášho názoru je. V prípade potreby doplňte svoje postrehy v časti „Priestor pre poznámku“.

a) Odborní zamestnanci školy Áno
Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

b) Rodina žiaka Áno
Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

- c) ÚPSVaR (oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately)
- d) Sociálne oddelenie obce alebo mesta
- e) Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
- f) Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva
- g) Polícia SR
- h) Súd SR
- i) Iné, prosím doplňte

Priestor pre poznámku:

2. Začleňovanie žiakov so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu

2.1 Máte skúsenosť so začleňovaním a vzdelávaním žiakov so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami?

Označte prosím správnu možnosť.

Áno

Nie

Ak áno, s akými špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami žiakov máte skúsenosť?

2.1.1. Žiak so zdravotným znevýhodnením

- a) žiak so zdravotným postihnutím
- b) žiak chorý alebo zdravotne oslabený
- c) žiak s vývinovými poruchami
- d) žiak s poruchou správania

2.1.2. Žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia

2.1.3. Žiak s nadaním

2.1.4. Iné, prosím vypíšte:

2.2 V ktorých oblastiach vnímate potrebu podpory pri začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu? Označte prosím správnu alebo viacero možností.

Oblasti pri začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu	Potreba podpory
Adaptácia žiaka v triede	
Metodické usmernenie	
Asistencia žiakovi	
Vypracovávanie IVVP	

Spolupráca s rodičmi, práca s triednym kolektívom, rodičmi spolužiakov začleneného žiaka	
Spolupráca s ostatnými subjektmi zapojenými do procesu začleňovania žiaka so ŠVVP (centrum pedagogicko- psychologického poradenstva a prevencie, centrum pedagogických a psychologických služieb a pod.)	
Celková podpora procesu začleňovania žiakov so ŠVVP (sieťovanie v komunite za účelom podpory inklúzie, administratíva spojená so začleňovaním žiakov so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami a pod.)	
Iné (uveďte prosím)	

2.3 Kto vám v súčasnosti poskytuje pomoc a podporu pri procese začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu? *Prosím vypíšte.*

2.4 V ktorej oblasti začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami do vzdelávacieho procesu vám ešte podpora chýba? *Prosím vypíšte.*

3 PREVENCIA

3.1 Aký druh rizikového správania považujete u žiakov vašej školy za najzávažnejší? *Prosím vypíšte.*

3.2 Sú programy primárnej prevencie súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu na vašej škole? *Označte prosím správnu možnosť.*

Áno

Nie

Ak áno, na aké oblasti sa zameriavajú? *Prosím vypíšte.*

3.3 Je na vašej škole realizovaná osobnostno-sociálna výchova?

Áno

Nie

Ak áno, akým spôsobom? *Prosím vypíšte.*

3.4 Kto programy primárnej prevencie na vašej škole organizuje? *Prosím vypíšte.*

3.5 Kto tieto programy primárnej prevencie na vašej škole realizuje? *Prosím vypíšte.*

3.6 Aká časová dotácia je určená pre programy primárnej prevencie na vašej škole na jednu triedu ročne? *Prosím vypíšte.*

3.7 Zisťujete po realizácii programov primárnej prevencie, aký úspech u detí mali? Ak áno, akým spôsobom?

Áno

Nie

Ak áno, akým spôsobom? *Prosím vypíšte.*

3.8 Hodnotíte zrealizované programy primárnej prevencie aj v rámci pedagogického zboru? Ak áno, ako? Označte prosím správnu možnosť.

Áno

Nie

Ak áno, ako? Prosím vypíšte.

3.9 Skúste zhodnotiť stav primárnej prevencie na vašej škole a nájsť nejaké mínusy a nejaké plusy. Prosím vypíšte.

4 MAPOVANIE VNÍMANIA POTREBY PROFESIE ŠKOLSKÉHO SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA NA ŠKOLÁCH

4.1 V akých oblastiach by ste uvítali pomoc kompetentného pracovníka na školách?

Oblasti pomoci kompetentného pracovníka na školách	Určite áno	Skôr áno	Skôr nie	Určite nie	Neviem posúdiť
riešenie sociálnych problémov znižujúcich školskú úspešnosť detí					
poskytovanie krízovej intervencie, sociálneho poradenstva a podpory zameranej na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie					
sieťovanie a koordinovanie činnosti medzi pedagogickými a odbornými zamestnancami, rodičmi, sociálnymi pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, organizáciami v miestnej komunite a ďalšími intervenujúcimi subjektmi					
vykonávanie sociálnej prevencie, vrátane depistážnej činnosti, zameranej na ciele a včasné vyhľadávanie jedincov, ktorí sa môžu ocitnúť alebo sa už ocitli v nepriaznivej sociálnej situácii					
monitorovanie žiakov s problémami vo vzdelávaní, výchove a vývine osobnosti a v spolupráci s učiteľmi, rodičmi a ostatnými členmi multidisciplinárneho tímu diagnostika a pomoc týmto žiakom					
skúmanie sociálnej situácie a vykonávanie sociálneho šetrenia s cieľom posúdiť životnú situáciu žiakov so sociálnymi problémami a podľa potreby vykonávať analýzu sociálnej situácie návštevou službou v rodinách na základe spolupráce s orgánmi verejnej správy, prípadne ďalšími subjektmi					
ochraňovanie a presadzovanie právom chránených záujmov dieťaťa, najmä právo na vzdelávanie, ktoré rešpektuje dôstojnosť, hodnotu a jedinečnosť každého žiaka a zabezpečuje rovnosť šancí v prístupe ku vzdelávaniu pre všetkých žiakov					
koordinácia a podpora procesu začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami					

DOTAZNÍK PRE SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV

Vážená pán / vážená pani

Touto cestou by sme Vás chceli požiadať o spoluprácu pri realizácii prieskumu. Hlavným cieľom prieskumu je zmapovanie sociálnych problémov žiakov škôl, ktoré majú negatívny vplyv na školskú úspešnosť žiakov, na ich celkový intelektuálny, emocionálny a spoločenský rozvoj. Na základe spracovania dostupných informácií o danej téme a na základe výsledkov prieskumu chceme navrhnúť opatrenia a odporúčania za účelom podpory riešenia sociálnych problémov žiakov na školách, na podporu programom prevencie vzniku sociálnych problémov a tvorby inkluzívneho prostredia pre všetky deti ohrozené vylúčením z výchovno- vzdelávacieho procesu.

Radi by sme Vás ubezpečili, že vami poskytnuté informácie sú anonymné a považujeme ich za dôverné. Všetky údaje, ktoré by Vás mohli identifikovať budú zmazané a nebudú uverejnené v záverečnej správe z prieskumu, ani inak zverejnené. Účast' v prieskume je dobrovoľná. Preto Vás prosíme o pravdivé vyplnenie otázok. Spôsob vyplňovania dotazníka je popísaný pri každej otázke. V prípade potreby môžete pri príslušných otázkach označiť aj viac odpovedí.

Výsledky prieskumu budú spracované do samostatného dokumentu, ktorý bude dostupný na stiahnutie na web stránke coolschool.sk. V prípade záujmu môžete na konci dotazníka nechať na seba svoj mailový kontakt, na ktorý Vám záverečnú správu z prieskumu radi pošleme.

Realizácia prieskumu je možná vďaka finančnej podpore z Európskeho sociálneho fondu, prostredníctvom operačného programu Efektívna verejná správa. Informácie o OP EVS nájdete na www.opevs.eu. Prieskum realizuje občianske združenie PERSONA. Neformálnym partnerom projektu je Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce. Vieme, že váš čas je vzácny, preto vám za váš čas a ochotu ďakujeme!

Inštrukcie pre vyplnenie dotazníka:

Označte tú odpoveď, ktorá zodpovedá Vašej situácii, názoru a podobne.

Pri otvorených otázkach a pri možnosti odpovede „iné“ **vypíšte voľnú odpoveď** do vyznačeného priestoru. Vyberajte **iba jednu odpoveď**, možnosť **viacerých odpovedí** alebo potreba posúdiť všetky predložené varianty je **uvedená priamo v texte otázky**.

Vyplnením dotazníka súhlasím so svojou účasťou v tomto výskume za tu uvedených podmienok a vyhlasujem, že vstupujem do tohto výskumu dobrovoľne, bez nátlaku, nemám námietky voči podmienkam výskumu, ktoré sú uvedené vyššie a v dotazníku uvediem neskrivené informácie.

0 CIEĽOVÁ SKUPINA PRIESKUMU

01. Vykonávate, alebo ste vykonávali sociálnu prácu v oblasti školskej sociálnej práce alebo v oblasti sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej aj „SPOD a SK“) na Slovensku?

- a) v súčasnosti vykonávam sociálnu prácu na škole alebo v školskom zariadení
- b) v súčasnosti vykonávam sociálnu prácu v oblasti SPOD a SK
- c) v minulosti som vykonával/la sociálnu prácu na škole alebo v školskom zariadení
- d) v minulosti som vykonával/la sociálnu prácu v oblasti SPOD a SK
- e) nikdy som nepracoval/-a v týchto oblastiach

Ak áno, v rámci akého typu organizácií ste nadobudli profesijné skúsenosti v oblasti školskej sociálnej práce alebo v oblasti sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately?

- d) ÚPSVaR SR
- e) Základná škola
- f) Stredná škola
- g) Školské zariadenie
- h) Sociálne oddelenie obce/mesta
- i) občianske združenie
- j) iné, prosím uveďte aké:

1. MAPA PROBLÉMOV U ŽIAKOV ŠKÔL

1.1 Kto sa na vás obracia za účelom pomoci riešenia sociálnych problémov žiakov základných a stredných škôl?

- 3.1.1 rodičia žiaka
- 3.1.2 pedagogickí zamestnanci školy (triedni učitelia)
- 3.1.3 odborní zamestnanci školy
- 3.1.4 vedenie školy
- 3.1.5 iné (vypíšte):

1.2 S akými problémami a rizikovým správaním žiakov škôl sa na vás obracajú za účelom hľadania pomoci pri ich riešení?

Prosím vypíšte:

2. SPOLUPRÁCA

2.1 S kým spolupracujete pri riešení sociálnych problémov detí?

Označte prosím všetky spolupracujúce subjekty, prípadne doplňte neuvedené v časti „iné“.

- 2.1.1 pedagogickí zamestnanci školy (triedni učitelia)
- 2.1.2 vedenie školy
- 2.1.3 odborní zamestnanci školy
- 2.1.4 rodina žiaka
- 2.1.5 sociálne oddelenie obce alebo mesta
- 2.1.6 centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
- 2.1.7 centrum špeciálno-pedagogického poradenstva
- 2.1.8 polícia SR
- 2.1.9 súdy SR
- 2.1.10 iné, prosím doplňte:

2.2. Ako hodnotíte spoluprácu so spolupracujúcimi subjektmi pri riešení sociálnych problémov detí?

Označte prosím mieru spokojnosti na stupnici od 1 do 5, pričom 5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný. V prípade potreby doplňte spolupracujúce subjekty v časti „iné“.

- 2.2.1 pedagogickí zamestnanci školy (triedni učitelia)
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný
- 2.2.2 vedenie školy
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný

- 2.2.3 odborní zamestnanci školy
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný
- 2.2.4 rodina žiaka
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný
- 2.2.5 sociálne oddelenie obce alebo mesta
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný
- 2.2.6 centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný
- 2.2.7 centrum špeciálno-pedagogického poradenstva
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný
- 2.2.8 polícia SR
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný
- 2.2.9 súdy SR
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný
- 2.2.10 Iné, prosím doplňte
5 = veľmi spokojný, 4 = spokojný, 3 = skôr spokojný, 2 = nespokojný, 1 = veľmi nespokojný

Priestor pre poznámku:

2.3. Je podľa Vás potrebná pomoc zainteresovaných subjektov dostupná hneď po vypuknutí / zaregistrovaní problému?

Označte prosím mieru promptnosti na stupnici od 1 do 5, pričom 5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly. V prípade potreby doplňte spolupracujúce subjekty v časti „iné“.

- 3.3.1 pedagogickí zamestnanci školy (triedni učitelia)
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- 2.3.2 vedenie školy
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- 2.3.3 odborní zamestnanci školy
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- 2.3.4 rodina žiaka
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- 2.3.5 sociálni pracovníci oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately UPSVaR
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- 2.3.6 sociálne oddelenie obce alebo mesta
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- 2.3.7 centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly
- 2.3.8 centrum špeciálno-pedagogického poradenstva
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly

2.3.9 polícia SR
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly

2.3.10 súdy SR
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly

2.3.11 iné, prosím doplňte
5 = veľmi promptne, 4 = promptne, 3 = skôr promptne, 2 = pomaly, 1 = veľmi pomaly

Priestor pre poznámku:

2.4. Sú riešenia sociálnych problémov žiakov škôl vykonávané v spolupráci so spolupracujúcimi subjektmi efektívne a vedú k eliminácii či k vyriešeniu problému?

Označte prosím správnu možnosť. V prípade, že pri danom subjekte zvolíte možnosť nie, prosím, napíšte, prečo to tak podľa Vášho názoru je. V prípade potreby doplňte svoje postrehy v časti „Priestor pre poznámku“.

2.4.1 pedagogickí zamestnanci školy (triedni učitelia)

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.2 vedenie školy

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.3 Odborní zamestnanci školy

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.4 Rodina žiaka

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.5 Sociálne oddelenie obce alebo mesta

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.6 Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.7 Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.8 Polícia SR

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.9 Súdy SR

Áno Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

2.4.10 Iné, prosím doplňte:

Áno

Nie

Ak nie, napíšte prosím prečo to tak podľa Vášho názoru je.

Priestor pre poznámku:

2.5. Máte v prípade potreby možnosť dlhodobej intervencie a sprevádzania klienta pri riešení sociálnych problémov ovplyvňujúcich školskú úspešnosť žiakov?

Prosím vypíšte:

3 PREVENCIA

3.1 Realizujete preventívne programy určené pre žiakov škôl, zamerané na prevenciu sociálno-patologických javov a rizikového správania žiakov?

Označte prosím správnu možnosť.

Áno

Nie

3.5. Ak nie, prečo?

Prosím vypíšte:

3.2 Ak áno, na aké oblasti sa vaše preventívne programy zameriavajú?

Prosím vypíšte:

3.3 Ak áno, kto je iniciátorom realizácie preventívnych programov?

Prosím vypíšte:

3.4 Zisťujete po realizácii preventívnych programov, akú odozvu a prínos u detí mali?

Označte prosím správnu možnosť.

Áno

Nie

Ak áno, akým spôsobom? Prosím vypíšte:

4. ZAČLENOVANIE ŽIAKOV SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI DO VZDELÁVACIEHO PROCESU NA BEŽNÝCH ŠKOLÁCH

4.1 Obracajú sa na vás školy s potrebou podpory a pomoci pri začleňovaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami detí?

Označte prosím správnu možnosť:

Áno

Nie

4.2 Ak áno, aká je vaša rola v podpore začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do bežných škôl? Prosím popíšte:

5 MAPOVANIE VNÍMANIA POTREBY PROFESIE ŠKOLSKÉHO SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA NA ŠKOLÁCH

5.1 V akých oblastiach by ste uvítali pomoc kompetentného pracovníka na školách?

Oblasti pomoci kompetentného pracovníka na školách	Určite áno	Skôr áno	Skôr nie	Určite nie	Neviem posúdiť
riešenie sociálnych problémov znižujúcich školskú úspešnosť detí					
poskytovanie krízovej intervencie, sociálneho poradenstva a podpory zameranej na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie					
sieťovanie a koordinovanie činnosti medzi pedagogickými a odbornými zamestnancami, rodičmi, sociálnymi pracovníkmi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, organizáciami v miestnej komunite a ďalšími intervenujúcimi subjektmi					
vykonávanie sociálnej prevencie, vrátane depistážnej činnosti, zameranej na ciele a včasné vyhľadávanie jedincov, ktorí sa môžu ocitnúť alebo sa už ocitli v nepriaznivej sociálnej situácii					
monitorovanie žiakov s problémami vo vzdelávaní, výchove a vývine osobnosti a v spolupráci s učiteľmi, rodičmi a ostatnými členmi multidisciplinárneho tímu diagnostika a pomoc týmto žiakom					
skúmanie sociálnej situácie a vykonávanie sociálneho šetrenia s cieľom posúdiť životnú situáciu žiakov so sociálnymi problémami a podľa potreby vykonávať analýzu sociálnej situácie návštevou službou v rodinách na základe spolupráce s orgánmi verejnej správy, prípadne ďalšími subjektmi					
ochraňovanie a presadzovanie právom chránených záujmov dieťaťa, najmä právo na vzdelávanie, ktoré rešpektuje dôstojnosť, hodnotu a jedinečnosť každého žiaka a zabezpečuje rovnosť šancí v prístupe ku vzdelávaniu pre všetkých žiakov					
koordinácia a podpora procesu začleňovania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami					
pomoc žiakom pri zvládaní dopadov rozdielneho kultúrneho kontextu					
tvorba a implementácia preventívnych programov v oblasti sociálno-patologických javov v školstve, rozvíjanie a realizácia preventívnych programov zameraných na prevenciu a elimináciu rizikového správania detí a žiakov a tiež prevenciu a elimináciu sociálno-patologických javov, ktoré ich ohrozujú					

